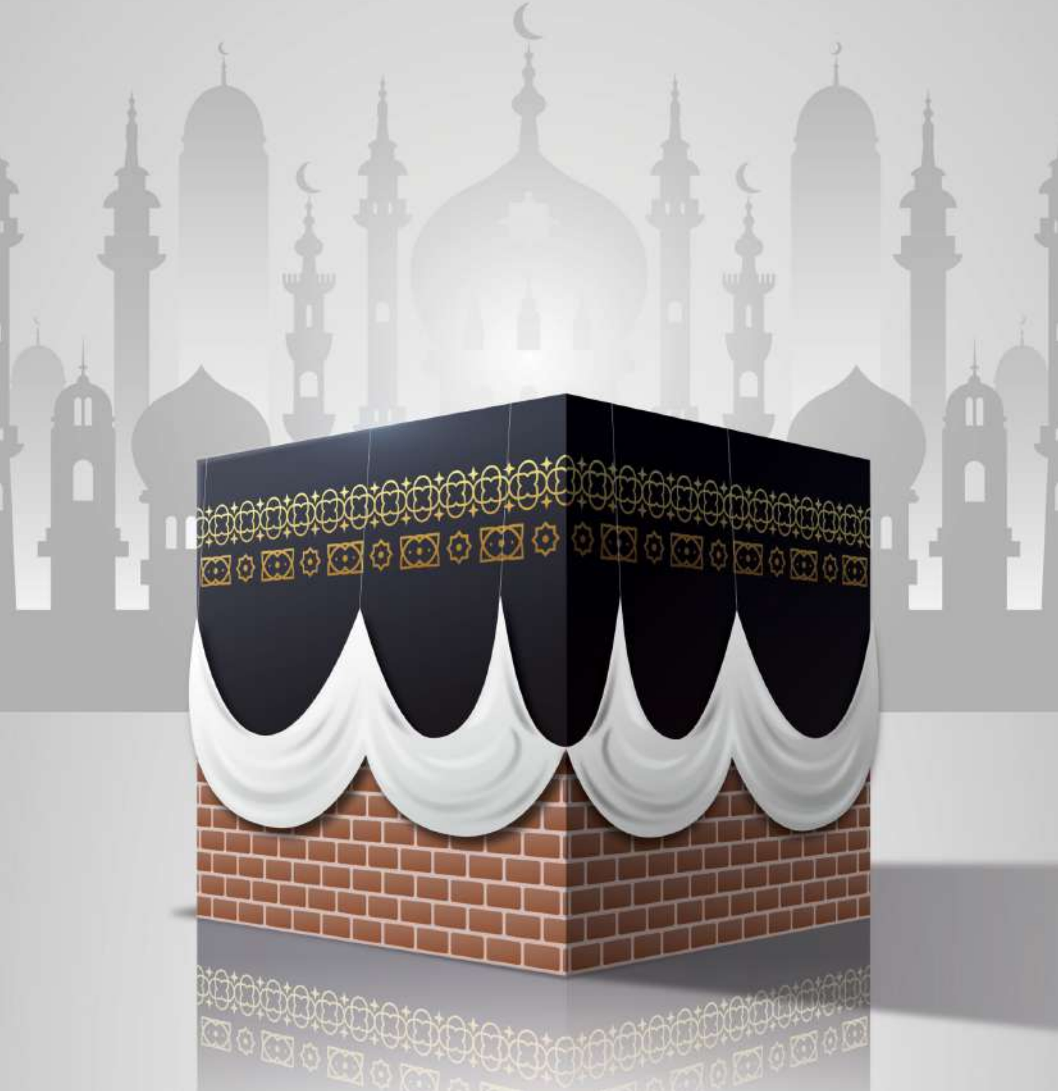

حـــەج و عـومـرە

فەزل و چۆنیەتی و حوکمەکانیان بە گوێرەی بەڵگەکانی قورئان وسوننەت

حەج و عومرە

ناوی کتێب: حەج و عومرە فەزل و چۆنیەتی و حوکمەکانیان بە گوێرەی بەڵگەکانی قورئان وسوننەت

ئامادەکردنی: د. عبد اللطيف احمد الأمين

زنجیرە: زنجیرەی (٥) لە زنجیرە ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست

دیزاین:

تیراژ: ١٠٠٠دانە

نۆرە و ساڵی چاپ: سێیەم ـ (١٤٤٤ هـ / ٢٠٢٣) .

ژمارەی سپاردن: ژمارە (٣٤٦) پێ دراوە لە لایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە

شوێنی چاپ:

مافی لەبەرگرتنەوەی پارێزراوە

﴿خذوا عنّي مناسِكَكم﴾

(صحيح جامع الصغير/٧٨٨٢)

حەج و عومرە

فەزل و چۆنیەتی و حوکمەکانیان بە گوێرەی بەڵگەکانی قورئان وسوننەت

د. عبد اللطيف احمد الأمين

پێشەکی

إن الحمد لله، نحمدُه ونستغفره ونستعينه ونستهديه ونعوذُ بالله من شرورِ أنفسنا ومن سيئاتِ أعمالنا، من يهْدِ اللهُ فلا مضِلَّ له ومن يضلل فلا هادي له. وأشهد أنْ لا إله إلا اللهُ وحده لا شريك له وأشهد أنَّ محمداً عبدُه ورسولُه.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾﴾ آل عمران:١٠٢

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾﴾ النساء:١

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾﴾ الأحزاب: ٧٠ - ٧١

أما بعد :

فَأِنّ أَصْدَقَ الْحَدِيْثِ كِتَابُ اللهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْىُ مُحَمّدٍ ﷺ، وَشَرّ الْأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلّ ضَلاَلَةِ فِي النّارِ.

حوكمی حەج و عومرە

حـەج و عومرە هەردووكيـان واجبن يـەک جار لـە ژيانـدا لەسـەر هەمـوو موسـڵمانێكی باڵغ بـووی عاقڵـی ئـازادی بەتوانا لـە لاشـەو مـاڵ، كـە ڕێگەشـی پـێ بدرێـت و ئەمیـن بێـت، خـوای گـەورە فەرموويەتـی:

﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّـاسِ حِـجُّ الْبَيْـتِ مَـنِ اسْـتَطَاعَ إِلَيْـهِ سَبِيلاً﴾(سـورة آل عمـران: ١٠٢). واتـە: حەجـی ماڵـی خـوا واجبـەو حەقێكـی خوايـی يـە لەسـەر هەمـوو ئـەو كەسـانەی توانايـان هەبێـت.

وە پێغەمبـەر ﷺ فەرموويەتـی: ﴿إن العمرة قد دخلت فـي الحـج إلـى يـوم القيامـة[1]﴾ واتـە: عومـرەش هاتۆتـە نـاو حـەج كردنـەوە تـا ڕۆژی قيامـەت، كەواتـە عومـرەش واجـب بـووەو پێويسـتە هەردوكيـان بكرێـن.

وە عائيشـە (ڕەزای خـوای لـێ بێـت) پرسـياری كـرد لـە پێغەمبەری خـوا(ﷺ) : (هـل علـى النسـاء الجهاد ؟).

واتـە: ئايا ئافرەتـان جيهـاد كردنيـان لـە سـەرە؟ فەرمـووی: (نعـم عليهـن جهاد لا قتـال فيـه، الحج والعمرة)[2]. واتە: بەڵێ جيهادێكيان

(١) صحيح مسلم.
(٢) رواه أحمد والنسائي صحيح على شرط مسلم.

لەسەر واجبە جەنگی تێدا نیە کە ئەو جیهادەش حەج و عومرەیە.

کەواتـە ئافرەتیـش وەکـو پیـاو حەجـی لەسـەرە، بـەڵام لەگـەڵ ئـەو مەرجانـەی پێشـودا پێویسـتە مەرجێکـی تریشـی تێـدا بێـت کـە ئەویـش بریتیـە لـە : (لەگـەڵ بوونـی مێردەکـەی یـان پیاوێکـی مەحـرەم بـۆی) بـۆ ئـەوەی بتوانێـت سـەفەر بکات بـۆ حـەج.

عبـدالله ی کـوڕی عەبـاس (ڕەزای خـوای لـێ بێـت) ووتـی : گوێـم لـێ بـوو پێغەمبـەری خـوا ﷺ دەیفەرمـوو (لا يخلـو رجـلٌ بامـرأة إلاّ ومعهـا ذو محـرم، ولا تسـافر المـرأة إلاّ مـع ذي محـرم)[1].

واتـە: بـا هیـچ پیاوێـک لە گـەڵ ئافرەتێکی بێگانـەدا تەنها نەبێت، ئیللا مەگـەر ئافرەتەکـە مەحرەمێکـی خـۆی لەگـەڵ بێـت، وە باهیچ ئافرەتێکیـش سـەفەر نـەکات ئیللا بە مەحرەمـەوە نەبێت.

پیاوێکیـش کـە ئـەو فەرمودەیـەی بیسـت هەسـتاو ووتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـوا خێزانـم خـۆی دەرچـووە بـەرەو حـەج، وە منیـش بەنیـازی فلانـە غـەزوەم کـە بـۆ جیهـاد بچـم، پێغەمبەریـش ﷺ فەرمووی: (انطلـق فحُـجَّ مـع امرأتـك). واتـە: بـڕۆ دەرچـۆو بگـە بـە خێزانـت و لەگـەڵ ئـەودا حـەج بکـە.

(١) رواه مسلم/ ١٣٤١.

فەزڵی حەج و عومرە

وە فەزڵیان زۆرە، هەروەک لەم حەدیسانەدا دەردەکەوێت:

١ ﴿العمرة الى العمرة كفارة لما بينهما، والحج المبرور ليس له جزاء إلاّ الجنة﴾ [١].

واته:عومره دوای عومره کەفارەت و ڕەشکەرەوەی گوناهی نێوانیانه، وه حەجێکی چاک پاداشتی نیه تەنها بەهەشت نەبێت.

٢ ﴿تابعوا بين الحج والعمرة, فإنهما ينفيان الذنوب والفقر، كما ينفي الكير خبثَ الحديد والذهب والفضة﴾ [٢].

واته: حەج و عومره لەدوای حەج و عومره بکەن، چونکه حەج و عومره تاوان و فەقیری لادەبەن هەروەک چۆن ئاگری کورەی ئاسنگەر ژەنگ و پیسی ئاسن و زێڕو زیو لادەبات.

٣ ﴿من حج (هذا البيت) فلم يرفث ولم يفسق، رجع كيوم ولدتْه أمه﴾ [٣].

واته: هەر کەسێک حەج بکات بە خالیسی لە بەر خاتری خوا، وه لە حەجەکەیدا جیماعی خێزانی نەکات و خراپەکاریش نەکات، ئەوه دەگەڕێتەوه لە حەج وەک ئەو ڕۆژەی لە دایک بووه بە پاکی و بێ تاوان.

....

(١) البخاري/١٧٧٣ ومسلم/١٣٤٩.
(٢) أخرجه الترمذي (صحيح).
(٣) البخاري/١٨٢٠.

عومرەکەشت بکە لە پێش حەج

کەواتە ـ برای حەج ویست - واجبی عومرەش بەجێ بهێنەو لەگەڵ حەجەکەت عومرەش بکە بۆ ئەوەی ئەم ئەرکی عومرە کردنەش لەسەر شانت لاببەیت و ئەم هەموو خێرە زۆرەی عومرە کردنەش وە دەست بهێنیت ـ إن شاءاللّٰه- لە هەمان سەفەری حەجتدا، وە بۆ ئەوەی گوێ ڕایەڵی فەرمانی پێغەمبەر (ﷺ) بیت کە فەرمانی کرد بە ئەوانەی کە تەنها نیەتی حەجیان هەبوو، فەرمانی پێ کردن نیەتەکەیان بگۆڕن بۆ عومرەو جارێ عومرەکە بکەن لە سەرەتادا، وە دوای عومرە حەج بکەن بە (تمتع).

کەواتە ـ برای موسڵمان ـ ئەم هەموو ماندوبوون و مەسرەفە دەکەیت عومرەکەش بکەو لە ترسی حەیوان سەربڕین واز لە عومرە مەهێنە. وە ئاگاداربە نەخەڵەتێیت بە قسەی ئەوانەی کە دەڵێن: دوای حەج بچۆ بۆ (تەنعیم) لەوێوە ئیحرام بکە بۆ عومرەو وەرەوە بۆ مەککەو عومرە بکە بێ ئەوەی حەیوان سەربڕینیشت لەسەر واجب بێت!!, چونکە

ئـەم شـێوە عومرەیـە تایبـەت بـوو بـە عائیشـە (ڕەزای خـوای لـێ بێـت) کـە عـوزری حەیـز ڕێگـری بـوو لـەوەی کـە پێـش حـەج عومرە بـکات. بۆیـە هیـچ یەکێکـی تـر لـە هاوەڵانـی پێغەمبـەر (ﷺ) ئـەم شـێوە عومرەیـان نەکـردووە، وە زانایـان بـە سـوونەتیان دانەنـاوە بەڵکـو بـە نادروسـتیان داناوە. جـا بـرای موسـڵمان تـۆ چـۆن خـۆت قیـاس دەکەیـت بـۆ سـەر عائیشـە کـە لـە حاڵەتـی بـێ نوێـژی (حەیـز) دابـووە؟! وە پێغەمبـەر (ﷺ) ڕوخسـەتی پـێ دابـوو کـە لـە (تەنعیـم)ەوە عومـرە بـکات بـەڵام تـۆی پیـاو عوزرەکـەت چیـەو کـێ ڕوخسـەتی پـێ داویـت؟!

حەجی باش کامەیە

ئاگاداریەک بۆ تۆی حاجی بەتایبەت

خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّهُ وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ﴾ (البقرة:١٩٧).

واتە: کاتی حەج چەند مانگێکە کە بریتین لە (شوال و ذوالقعدة و دە ڕۆژی ذوالحجة) جا هەر کەسێک حەج لەسەر خۆی واجب بکات بە ئیحرام کردن، ئەوە ئەو کاتە حەرام دەبێت لە سەری جیماع و پێشەکیەکانی وە حەرام دەبێت لەسەری ـ بەتایبەت تر لەو کاتەدا ـ دەرچون لە گوێ ڕایەڵی خواو سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی و خراپەو تاوان و دم بەدم و موجادەلەی بێ سودو زیان بەخش.

وە لە حەدیسەکەی فەزڵی حەجدا زانیت کە بە مەرجێک خوا
لە گوناهەکانت خۆش دەبێت بەهۆی حەج، کە گوناهو تاوان
نەکەیت لە کاتی ئیحرامدا، وە جیماع نەکەیت. وە پێویستە
زۆر خێرو چاکەو تەقوای خوا بکەیت بۆ ئەوەی حەجەکەت
ببێتە مایەی ڕەش کردنەوەی تاوانەکانت و چونە بەهەشت.

نیشانەی قبوڵ بونی حەج

وە نیشانەی قبوڵ بونی حەجەکەت ئەوەیە کە:

دوای حەج کردن زۆر حاڵت باشتر بێت لە پێش حەج لە ڕوانگەی دورکەوتنەوە لە تاوان و گوناهـ، وە گوێ ڕایەڵی کردنی فەرمانەکانی خواو پێغەمبەر (ﷺ) و تەسلیم بونی تەواو بۆ قورئان و سوننەت، وە وەلانانی ڕاو بۆچون و سیاسەت و یاساو بەرنامەیەک کە پێچەوانەی قورئان و سوننەت بێت.

وە نمونەی حەج وەک پۆشاکێکی نوێ وایە کە چۆن کەسێکی پۆشاک تازە خۆی دەپارێزێت لە پیس بوونی جلەکەی وە لە هەموو شوێنێک دانانیشێت، بەڵام پێش ئەوەی جلە نوێکانی بکاتە بەر بەو شێوەیە خۆپارێزی نەدەکرد بۆ جلەکانی!

کارەکانی عومرە چین؟

کارەکانی عومرە چین و
چۆن ئەنجامیان دەدەیت؟

یەکەم: ئیحرام کردن، واتە نیەت هێنانی عومرەکردن، ئەم کارەشیان (ڕوکنە).

وە واجبە ئیحرام کردنەکە لە میقاتەوە بێت، تەنها ئەو کەسانە نەبن کە لەو دیو میقاتەوە بن ، واتە لە مەککە بن یاخود لە نێوان مەککەو میقات بن، ئەوانە هەر لەشوێنی خۆیانەوە ئیحرام دەبەستن.

وە ئەو حاجیانەش کە جۆری حەجەکەی (تمتع)ە ئەوە دوای بەجێ گەیاندنی عومرەکەی و دەرچونی لە ئیحرامی عومرەکەی ڕۆژی (٨)ی ذوالحجة هەر لەمەککەوە لە هەر شوێنێک بێت ئیحرام دەبەستێتەوە بۆ حەج.

دووەم: خولانەوە بەدەوری کەعبەدا حەوت جار (الطواف) ئەم کارەشیان (ڕوکنە).

سێیەم: هاتن و چونی نێوان سەفاو مەروە حەوت جار (السعي) ئەم کارەشیان (ڕوکنە).

چوارەم: قژ تاشین یان کورت کردنەوەی بۆ پیاوان, وە لێ برینی بۆ ئافرەتان. ئەم کارەیان (واجبە).

بەڵگەش ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (من لم يكن معه هَديٌ, فليَطُف بالبيت, وبين الصفا والمروة، وليقصِر، ولْيُحَلِّل)[1].

واتە: هەر کەسێ حەیوانی لەگەڵ خۆی نەهێناوە بۆ ئەوەی حەج و عومرەکەی بەیەکەوە بە (قیران) بکات، ئەوە با عومرە بکات و, واتە تەواف بکات و لە نێوان صەفاو مەروەش بێت و بچێت و قژیشی کورت بکاتەوەو بەمە لە ئیحرامەکەی دەردەچێت و عومرەکەی تەواو دەبێت.

(١) متفق عليه

ڕوکنەکانی حەج

ڕوکنەکان

١

نیەت

٢ 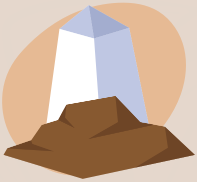

وەستان لە عەرەفە

٣ 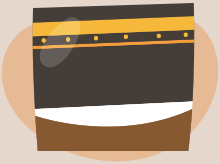

تەوافی (الإفاضة)

٤ 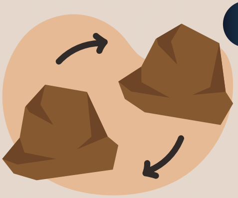

هاتن و چونی نێوان
صەفاو مەروە

ڕوکنەکانی حەج

١) نیەت (الإحرام).

٢) وەستان لە عەرەفە.

٣) تەوافی (لإفاضة) خولانەوەی دوا ڕۆژی عەرەفە بە دەوری کەعبەدا **حەوت جار**.

٤) (السعي بين الصفا والمروة) هاتن و چونی نێوان صەفاو مەروە **حەوت جار**؛ چون جارێکەو گەڕانەوەش جارێک.

ڕوكنی یەكەمی حەج : نیەت (الإحرام)

واتە: نیەتی بەجێ گەیاندنی حەج یا عومرە یان هەردوكیانت ببێ لە بەر خاتری خوا بە تەنها.چونكە هەموو كردەوەیەك نیەتی پێویستە وەك پێغەمبەر(ﷺ) فەرمویەتی: (إنما الأعمال بالنيات)[1].

وە نیەتی بەجێ گەیاندنی عیبادەتەكەش پێویستە تەنها بۆ خوا بێت، دوور لە ڕیایی و سومعەو هاوەڵ بۆ خوا دانان, چونكە خوا فەرماسنی پێ كردوین كە بە تەنها ئەو بپەرستین بە پاكی و دوور لە شەریكی ﴿فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ﴾ (اللهم هذه حجة لا رياء فيها ولا سمعة).

ڕوكنی دووەمی حەج : وەستان لە عەرەفە

لە ڕۆژی عەرەفە (٩ی ذو الحجة) یان لە شەوی دوای، كە دەكاتە شەوی جەژن (١٠ای ذو الحجة) ، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: (الحج عرفة)[2].

(١) رواه البخاري/١ ومسلم/١٩٠٧.
(٢) صحيح جة (٢٤٤١) ، ت (٢/١٨٨/٨٩٠).

واتە: گەورەترین ڕوکنی حەج بریتیە لە وەستانی عەرەفە، وە بە فریاکەوتنی ئەم وەستانە فریای حەج دەکەوێت و بە لەکیس چوونی حەجی لە کیس دەچێت.

تێبینی: مەرج نیە وەستانی عەرەفە تەنها دوا نیوەڕۆکەی ڕۆژی عەرەفە بێت تا خۆر ئاوا بوونی! بەڵکو لەهەر کاتێکی ئەو ڕۆژە یا شەوی دوای خۆی بوەستێت ئەوە حەجەکەی هەر بەردەکەوێت إن شاءالله بە بەڵگەی ئەم دوو حەدیسە:

یەکەم: (من شهد صلاتنا هذه، ووقف معنا حتى ندفع، وقد وقف قبل ذلك بعرفة ليلاًأو نهاراً، فقد تمَّ حجّه وقضى تفثه)[1].

واتە: هەر کەسێ نوێژی بەیانی ڕۆژی جەژن لە موزدەلیفە بکات، وە بوەستێت دوای ئەوە تاوەکو تۆزێ دەورو بەر ڕووناک دەبێت پێش خۆر دەرکەوتن، ئنجا بکەوێتە ڕێ بەرەو مینا، وە پێشتریش واتە پێش هاتنی کاتی نوێژی بەیانی ڕۆژی جەژن لەشەودا یا لە ڕۆژی عەرەفە وەستابێت لە عەرەفات، ئەوە ئەو کەسە حەجەکەی تەواو کردووەو ڕوکنە گەورە بنەڕەتیەکەی بە جێ هێناوە.

(١) صحيح جه(٢٤٤٢) ت(٢/١٨٨/٨٩٢

دووەم: (الحج عرفة، من جاء ليلة جمع قبل طلوع الفجر، فقد أدرك الحج)[1].

واته: حەج عەرەفەیە، هەر کەسێ شەوی وەستان و کۆبونەوە لە موزدەلیفە کە شەوی جەژنە بێتە عەرەفە وە تیایدا بوەستێت کەمێکیش بێت لەو شەوەدا پێش کاتی بەیانی ڕۆژی جەژن، ئەوە فریای حەجەکەی کەوتووە ئەگەرچی لە ڕۆژی عەرەفەش فریای عەرەفە نەکەوتبێت.

کەواتە: هەکەسێ پێش بانگی بەیانی ڕۆژی جەژن فریای وەستانی عەرەفە نەکەوێت حەجەکەی بەر نەکەوتووە، وە دەبێت حەجەکەی بکاتە عومرەو ساڵی دواییش بگەڕێتەوە بۆ حەجەکەی ان شاءالله.

ڕوکنی سێیەمی حەج: طواف الإفاضة

واتە: ئەو خولانەوەی دەوری کەعبە کە دوای گەڕانەوە لە عەرەفات و موزدەلیفە و مینا ئەنجام دەدرێت لە ڕۆژی جەژن یان لە ڕۆژانی دواتر.

ئەم تەوافەیان ڕوکنی حەجەو بێ ئەنجام دانی حەج بەتاڵەو

(١) أخرجه الترمذي (٨٩١)

بەرناکەوێت. خـوای گـەورە فەرمویەتـی: ﴿وَلْيَطَّوَّفُـوا بِالْبَيْــتِ الْعَتِيقِ﴾(الحـج:٢٩). واتـە: با بخولێنـەوە بـەدەوری ماڵـە دێرینەکـەدا.

وە لـە فەرمودەیەکدا هاتـووە کـە عائیشە(ڕەزای خـوای لـێ بێـت) بۆمـان دەگێڕێتـەوە کە:صەفیـەی کچی حویەی خێزانی پێغەمبەری خـوا (ﷺ) کەوتـە حاڵەتـی بـێ نوێـژی مانگانـەی، دوای ئـەوەی کـە تەوافـی گەڕانـەوەی کـرد لـە عەرەفـات، وە عائیشـە ئـەم حاڵەتـی بـێ نوێژیـەی صەفیـەی لای پێغەمبـەر (ﷺ) بـاس کـرد، ئەویـش نەیزانـی کـە تەوافەکـەی کـردووە بۆیـە فەرمـووی: (أحابسـتنا هـي)، واتـە: ئایـا صەفیـە دەبێتـە هـۆی مانەوەمـان و دواکەوتنمان لێـرە تاوەکـو پـاک دەبێتـەوەو تەوافەکـەی دەکات؟! منیـش ووتـم کـە ئـەو دوای تەوافەکـەی توشـی بـێ نوێـژی بـووە، فەرمـووی : دەی کەواتـە بابـڕوات و هیچـی لەسـەر نەمـاوەو حەجەکـەی تـەواوە[١].

کەواتـە لـەم فەرموودەیـە بۆمـان دەرکـەوت کـە تەوافـی ئیفازە ڕوکنـەو هـەر دەبێـت بکرێـت چونکـە ئەگـەر صەفیـە نەیکردایـە ئـەوە دەبـو بمێنێتـەوە تـا دەیکـرد.

تێبینـی: ئایا ئەگـەر لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا ئافرەتێکی دەرەوەی وڵاتـی سـعودیە توشـی بێ نوێـژی بـوو پێـش ئـەوەی تەوافەکـەی

(١) متفق علیه

ئەنجـام بـدات، وە قافڵەکەشـی لەسـەری نەوەسـتێت تاوەکـو پاک دەبێتـەوە بۆ ئەنجام دانی ، ئایا حوکمی چیـە؟!

وەڵام:

- یـان مانـەوەو خۆدابڕیـن تاوەکـو پـاک دەبێتـەوەو تەوافەکـەی دەکات و دوایـی بـە تەنها خـۆی و مەحرەمەکـەی دەگەڕێنـەوە بـۆ وولاتـی خۆیان بـە سـەیارە یان بـە تەیارەیەکی تایبـەت!! کـە ئـەم چارەیـەش لـە تواناڈا نیـەو زۆر زۆر نارەحـەت و نەگونجـاوە بـۆ ئەمڕۆ.

- وە یـان پێـی دەڵێـن حەجەکـەت هەڵوەشـێنەوەو بـە عومـرە قەناعـەت بکـەو کۆتایـی بهێنـە بـە ئیحرامەکـەت و لێـی دەرچـۆ بـۆ عومـرە وە سـاڵی داهاتـوو بگەڕێـوە بـۆ حـەج, چونکـە حەجـی ئـەم سـاڵت بەرنەکەوتـووە، وە پێویسـتە حەیوانێکیـش بکەیتـە خێـر لـە مەککـە چونکـە حەجەکـەت نەگەیانـدە سـەر!.

- وە یـان پێـی دەڵێـن هـەر لـە ئیحرامـدا بمێنـەوەو بـەم شـێوەیە لەگـەڵ قافڵەکـەت سـەفەر بکـەو تاسـاڵی ئاینـدە پێویسـتە لـە ئیحرامدا بمێنیتـەوە, جا ئەگـەر بێ هاوسـەربێت ئـەوە نابێـت مارە بکرێیـت و شـوبکەیت ، وە ئەگـەر هاوسەریشـی هەبێـت نابێـت سـەر جێیـت بکات (الجماع)، وە سـاڵی ئاینـدە وەرەوە حەجەکـەت تـەواو بکـە!!. وە بێگومـان ئـەو دوو چارەیـەی دواییـش زۆر گرانـن و

نەگونجاون و ئەرکێکی وا قورسن کە خوا لە سەری دانەناون.

کەواتە تەنها ئەو چارەیە ماوە کە بڵێین وەزعەکەی تۆ زەرورەتەو ئەوەت بۆ حەڵاڵ دەکات[1] (ان شاءالله) کە لە حاڵەتی بێ نوێژیش دابیت هەر دروستە بۆت تەوافی ئیفازە [2] بکەیت کە زانیت کاتی سەفەری قافڵەکەت هاتووەو لەسەرت ناوەستن. بەڵام پێویستە تەواو دامێنی خۆت ببەستیت و خۆت بە پاکی و پتەوی ڕابگریت تاوەکو تەوافەکەت ئەنجام دەدەیت.

ڕوکنی چوارەمی حەج: هاتن و چوون لە نێوان صەفاو مەروە

پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی کردووە بەو هاتن و چوونەی نێوانیان کە فەرمویەتی:(اسعَو فإن الله كتب عليكم السعْيَ)، واتە: خوا لەسەرتانی فەرز کردووە کە بێن و بچن لە نێوان صەفاو مەروەدا.

تێبینی: هەر کەسێ تەواف یان سەعی نەکات ئەوە حەجەکەی تەواو نیەو بەرناکەوێت. وە پێویستەو دەبێ هەر بەجێیان بگەیەنێت؛ چونکە کاتی ئەو دووانە زوو بەسەر ناچێت وەک کاتی عەرەفە. بەڵام نابێت بێ عوزر دوایان بخات لە مانگی ذو الحجة.

تێبینی: ئەگەر ڕوکنەکانی حەج نەکران بەخوێن قەرەبوو ناکرێنەوە.

(١) بەبەڵگەی (الضرورات تبيح المحظورات) کە قاعیدەیەکی فیقهی یە.

(٢) ئافرەتی بێ نوێژ تەوافی ماڵ ئاوایی لەسەر نیە.

واجبەکانی حەج

٣ دابەزین لە موزدەلیفە

٢ مانەوە لە عەرەفە

١ ئیحرام کردن

واجبەکان

واجبەکانی حەج

٩ تەوافی ماڵ ئاوایی

٤

مانەوەی دوو شەوی
دوای جەژن لە مینا

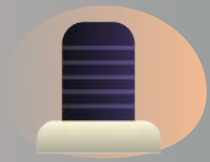

٥

بەرد هاویشتنە
شوێنەکانیان

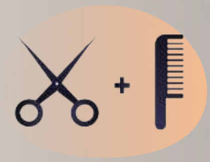

٦

قژ تاشین یان کورت
کردنەوەی

٧

دیاری حەجی تەمەتوع
یان قیران

٨

دیاری ئەو کەسەی کە
خەڵکی مەککە نیە

واجبەکانی حەج

١ ئیحرام کردن لە میقاتەوە.

٢ مانـەوە لـە عەرەفـە تـا خـۆر ئـاوا، بـە نیسـبەت ئـەو کەسـەی کـە لـەو ڕۆژەدا دەگاتـە عەرەفـە.

٣ دابەزیـن لـە موزدەلیفـە شـەوی جـەژن و مانـەوە تیایدا تـا نوێژی بەیانـی دەکات ، بـە نیسـبەت ئـەو کەسـەی کە عـوزری نەبێت.

بەڵگـەش فەرموودەکـەی پێغەمبەری خـوا (ﷺ) کە فەرموویەتی: (مـن شـهد صلاتنـا هـذه و وقـف معنـا حتـى ندفـع..... فقـد تـمَّ حجـه)، بـەڵام خـاوەن عـوزرەکان وەک ئافـرەت و پیـرو نەخـۆش و بێ توانایـان و شـوان و کاسـب کاران ، بۆیـان هەیـە کـە کاتـێ مانـگ ئـاوا بـوو یەکسـەر موزدەلیفـە جـێ بهێڵـن و بکەونـە ڕێ بـەرەو مینـا.

٤ مانـەوەی دوو شـەوی دوای جـەژن لـە مینـا، وە هەروەهـا شـەوی سـێیەمیش ئەگـەر پێـش خـۆر ئاوابونـی ڕۆژی (١٢) ذوالحجة لـە

مینا دەرنەچێت. وە تەنها خاوەن عوزرێکی شەرعی ڕوخسەتی پێدراوە کە نەمێنێتەوە[1].

٥ بەرد هاویشتنە شوێنەکانیان (رمی الجمرات)، بەڕێز بەم شێوەیە:

ڕۆژی جەژن حەوت بەرد بهاوێتە (شوێنی بەرد تێ هاویشتنی گەورە) کە پێی دەڵێن (جمرة العقبة). وە ڕۆژانی دوای جەژنیش (أیام التشریق) هەر یەکێ لە سێ (جەمرە) کە حەوت بەردی بۆ بهاوێت و بیخاتە ناویان, یەک لەدوای یەک، کە لەدوای نیوەڕۆوە کاتەکەی دەست پێ دەکات.

٦ قژ تاشین یان کورت کردنەوەی (الحلق أو التقصیر). واتە: قژ تاشین یان کورت کردنەوە بۆ پیاوان وە لێ برینی بۆ ئافرەتان[2].

٧ دیاری حەجی تەمەتوع یان قیران (هدی المتمتع والقارن) واتە: سەربڕینی حەیوانێک لەسەر ئەو کەسەی کە توانای حەیوان کرینی هەیە، ئەگینا لەبری ئەوە (دە) ڕۆژ بەڕۆژوو دەبێت.

٨ دیاری ئەو کەسەی کە خەڵکی مەککە نیەو حەجەکەی بە ئیسراحەت دەکات (المتمتع)، یان لەگەڵ عومرە بەیەکەوە

(١)بڕوانە: ص.جه (٢٤٦٣) و د (١٩٥٩) و ت (٩٦٢).
(٢) بڕوانە: الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز.

بـە (قیـران) دەیـکات. کـە دیاریەکـەش بریتیـە لـە سـەربڕینی حەیوانێـک (مـەڕ یـان بـزن) لـە مەککـە، یـان لـە مینـا واتـە لـە(حـەرەم) وە دابـەش کردنـی بەسـەر هەژارانـی حەرەمـدا.

وە هـەر کەسـێکیش توانـای کڕینـی ئـەو حەیوانـەی نەبـوو ئـەوە پێویسـتە سـێ ڕۆژ بـەڕۆژوو بێـت لـە مەککـەو حەوتیـش کـە گەڕایـەوە ماڵـی خـۆی، خـوای گـەورە فەرموویەتـی: ﴿فَمَـن لَّـمْ يَجِـدْ فَصِيَـامُ ثَلاثَـةِ أَيَّـامٍ فِي الْحَـجِّ وَسَـبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُـمْ تِلْـكَ عَـشَرَةٌ كَامِلَـةٌ﴾ (البقرە:١٩٦).

٩ تەوافـی مـاڵ ئاوایـی : ئەمـەش واجبـە تەنهـا لەسـەر ئافرەتـی بێ نوێـژ نەبێـت. وە ئـەو ژن و پیـاوو منداڵانـەش کـە خۆیـان نەتوانن تەوافەکـە بکـەن, ئـەوە تەوافیـان پـێ دەکرێـت بـە هەڵگرتـن یان لـێ خوڕیـن یـان هـەر شـێوازێکی تـر لەلایـەن کەسـێکی ترەوە.

عبـداللهی کـوڕی عەبـاس (ﷺ) فەرمـووی: خەڵکـی (واتـە حاجیـەکان) فەرمانیـان پـێ کـرا کـە کۆتاتریـن کاریـان خولانـەوە بێـت بـەدەوری کەعبـەدا، بـەڵام ئـەم ئەرکـە سـووک کراوە لەسـەر ئافرەتـی بـێ نوێـژ، وە لەسـەری دانەنـراوە[1].

(١) متفق علیه

تێبینی: هەر کەسێ یەکێ لەواجبەکان نەکات، ئەوە ئەگەر بەویستی خۆی نەیکات ئەوە گوناهبار دەبێت و پێویستە حەیوانێکیش سەربڕێت بۆ هەژارانی مەککە، بەڵام ئەگەر بەویستی خۆی نەبوو ئەوە گوناهبار نابێت بەڵام خوێنەکەی هەر لەسەر دەمێنێت بۆ قەرەبوو کردنەوەی لە کیس چونی واجبەکە.

هەڵوەشێنەرەوەکانی حەج

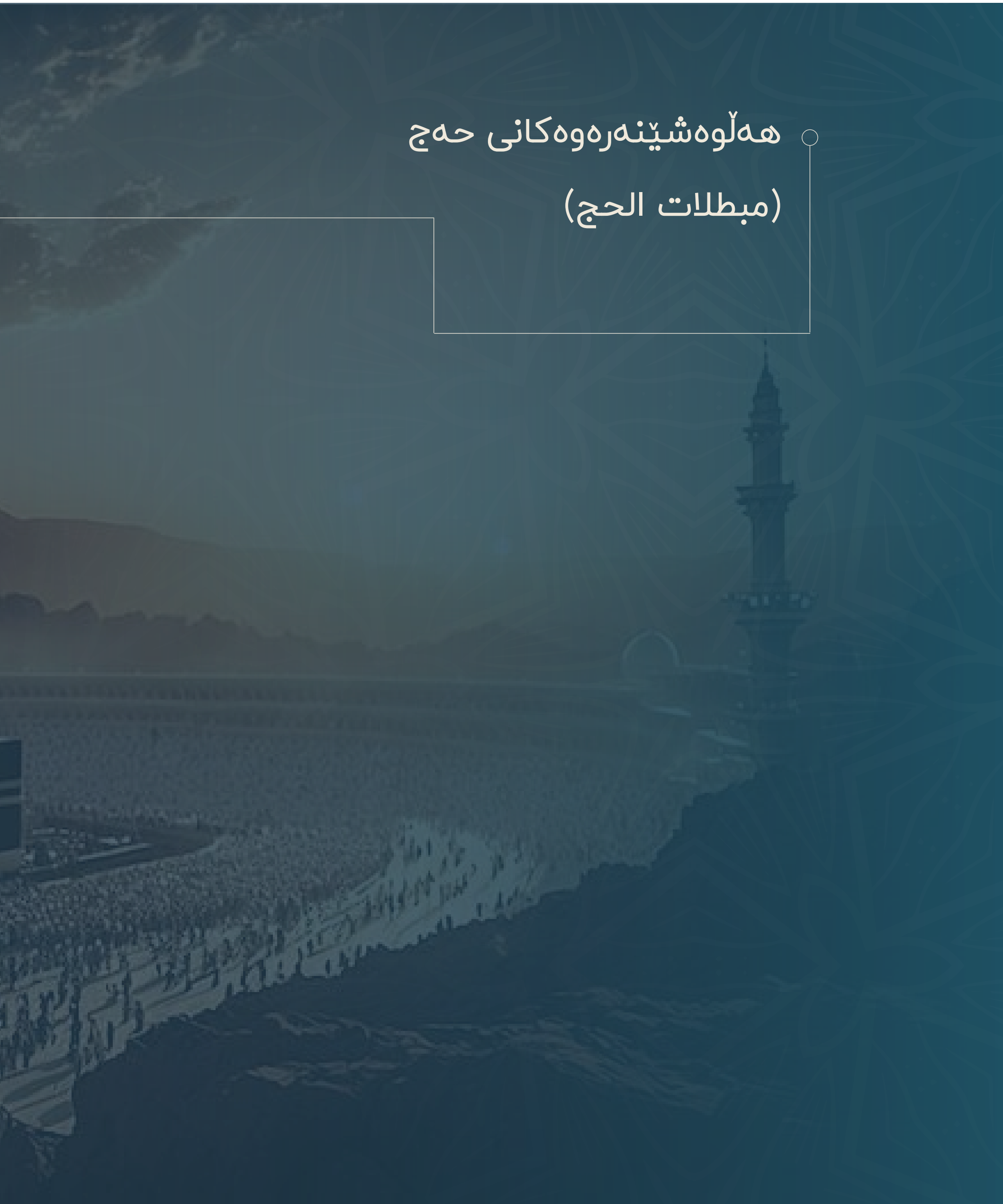

هەڵوەشێنەرەوەکانی حەج

(مبطلات الحج)

١ جیماع کردن پێش بەرد هاویشتنە (جمرة العقبة).

٢ وازهێنان لە ڕوکنێکی حەج.

چۆن حەج و عومرە دەکەیت؟

چۆنیەتی بەجێ گەیاندنی کارەکانی عومرە و حەج

- ڕۆژانی پێش تەروییە ئیحرام کردن
- دوای ئیحرام کردن چی دەکەیت؟
- تەوافی هاتن بۆ ماڵی خوا
- هاتن و چوون (السعی)
- ڕۆژی یەکەمی حەج

- ڕۆژی دووەمی حەج
- دوای ڕۆژ ئاوا بوونی ئێوارەی عەرەفە
- ڕۆژی سێهەمی حەج
- ڕۆژی چوارەمی حەج
- ڕۆژانی پێنجەم و شەشەمی حەج
- دوای تەواو بوونی حەج

(پێش هەشتی (٨)ی ذو الحجّة)

(ئیحـرام کـردن): بریتـی یـە لەنیـەت و مەبەســت بوونی چونـە نـاو عیبادەتـی حـەج یـان عومـرە، وە بـەو نیەتـە زۆر شـتی لەبنەڕەتـدا حەڵاڵـی لەسـەر حـەرام دەبێـت، وەک: جیماع کـردن و بـۆن لەخـۆدان و قـژ چاکـردن و ڕاو کردن...بۆیـە پێـی دەوترێـت ئیحــــرام: واتـە چونـە نـاو دائـیرەی عیبادەتێـک کـە چەنـد شـتێکی حـەڵاڵ تیایـدا حـەرام دەبێـت، سـوننەتە بـۆ ئـەو کەسـەی ئیحـرام دەکات (واتـە نیـەتی دەسـت کـردن بـە حـەج یان عومرەی هێنـا) سـوننەتە بـۆی: خـۆی بشوات پێـش ئیحرام کـردن بـۆ ئیحرامەکـەی وە ئـەم سـوننەتە بـۆ ئـەو ژنانەشـە کـە لـە حاڵەتـی بـێ نوێـژی (حیــض و نفـاس) دان.

وە سـوننەتە¬ـ بـۆ پیـاوان ـ بۆنـی خـۆش لـە خۆیـان بـدەن پێـش ئیحـرام، بـەڵام نابێـت پۆشـاکی ئیحـرام بۆنـی لـێ بدرێـت. وە ژنـان تەنهـا بۆیـان هەیـە کرێـم و ڕۆنـی ســود بەخـش و لاشـە نـەرم کـەر لەخۆیـان بـدەن، بـەڵام نابێــت خۆیـان بۆنـدار بکـەن و عەتـر لـە خۆیـان بـدەن، چونکــە حەرامـە لەسـەریان. دوای ئەوە_ئەگـەر پیـاو بـوو ـ ئـەوە نابێـت هیـچ جلێکـی دوراو بـۆ

لەبەر کردن لەبەر بکات، بەڵکو تەنـــها بەدوو پارچە قوماش خۆی دادەپۆشێت، پارچەیەکیان لـە ناوکەوە تا ئەژنۆی پێ دادەپۆشێت و لەدەوری خۆی دەئاڵێنێت پێی دەوترێت (إزار) وە پارچەی دووەمیش سک و پشت و سەر شانەکانی پێ دادەپۆشێت پێی دەوترێت (رداء)، وە نەعلەکانی یان پێڵاوەکانی خۆی دەکاتەوە پێی بە مەرجێک گوێزینگەکانی دانەپۆشێت، وە سوننەتە دوو پۆشاکەکەی سپی بێت وە نابێت هیچ شتێک بکاتە سەری، وە پێویستە سەری رووت بکات لەبەر خوا، بەڵام هەرشتێکی تر لـەسەر سەریەوە بێت وەک (چەترو سەقفی سەیارەو خێمــە) زەرەری نیە و دروستە، چونکە تەنها ئەو شتە قەدەغەیە کە راستەوخۆ بەسەریەوە بێت، وەک: (کڵاو و مێزەر....). وە دروستە پشتێن ببەسترێت لەسەر (إزار)ەکەی وە دروستە جانتا بکرێتە مل و سەعات بکرێتە دەست بەڵام ئافرەت هیچ لە جلەکانی خۆی دانانێت و هەر بە جلەکانیەوە دەچێتە ئیحرامەوە بەڵام نابێت نیقاب بکات و دەستەوانەش نابێت بکاتە دەستی کاتی ئیحرام (کەواتە سوننەتە ئافرەت بۆ دەرەوە وە هەروەهـا لە بەرامبەر پیاوی بێگانە نیقاب بکات و دەستەوانەشی لەدەست بێت ئەگەر لە ئیحرامدا نەبێت). وە لەکاتی ئیحرامیشدا دروستە بەلایەکی لەچکەکەی یان بەپارچە پەرۆیەک دەم وچاوی

داپۆشێت بەڵام نابێت نیقــاب ببەسـتێت، وە دروسـتیش نیـە دەم و چــاوی خۆی بخاتـە پێش چاوی بێگانـــە. وە کە گەیشتە میقات (شـوێنی ئیــحرام بەسـتن)[1] واجبە ئیحرام بـکات لـەوێ بـە دڵ و بەزمـان و بەکـردەوە[2]. بـەدڵ نیـــەتی بێـت کەدەست دەکات بـەو عیبادەتـەی کـە بـۆی هاتـووە جا حـەج بێـت، یـان تەنها عومـرە ـ وە بەزمـان بەدەنگی بـەرزەوە دەڵێت:(لَّبيـك اللهُمَ عمرة) ئەگـەر بیەوێت تەنهـا عومـرە بـکات یـان عومـرە و حـەج بـکات بەئیسـراحەت (تمتـع). بـەڵام ئەگـەر ویسـتی بەیەکـەوە بیـــانکات (قران) بەبــێ ئیســـراحەت، ئەوا دەڵێـت: (لَّبيك اللهُمَ عمرة وحجـَاّ) وە ئەگـەر بیەوێـت تەنهاحـەج بـکات بەبێ عومـرە ئـــەوە دەڵێت:(لبّيـك اللهـم حجـّا).

(١) ئەهلی مەدینـە میقاتیـان (ذوالحليفة)یـە، لـە (وادى العتيـق) کەخەڵکی بەهەڵـە ناویـان نـاوە (أبيارعـلي). وە ئـەم شوێنـــە کـە (ذوالحليفة)يـە ئێسـتا بـووە بەمیقاتـی ئەهلـی عێراقیش، چونکـە بەمەدینـەدا دەڕۆن بـۆ مەککـە، وە (ذوالحليفـة) شـوێنێکی زۆر پـیرۆزو موبارەکـە، وە سـوننەتە دوو ڕەکعـەت سـوننەت بکرێـت لەمزگەوتی(ذوالحليفـة) لـە بـەر پیـرۆزی شـوێنەکە نـەک لەبـەر ئیحرام کـــردن. وە پێغەمبـەر (ﷺ) ئـەم دوو ڕەکعـەت سوننەتەی کردووە.

(٢) دروست نیە پێش میقات یان دوای میقات ئیحرام بکات.

جۆرەکانی حەج:

موسوڵمانی حەج ویست، سێ جۆر حەج کردن هەیە:

١- (الإفراد): حەجی بێ عومرە[١]

٢- (قـران): حەجـی بەسـتراو بـە عومـرە. واتــە هەردووکیان یەک ئیحرامیـان بـۆ دەکرێ.[٢]

(١) حەجـی تـاک (بـێ عومـرە) (الإفـراد) لـەو شـێوەیاندا حاجـی ئیحـرام دەبەسـتێت بەحـەج، واتـە تەنهـا نیەتـی حـەج دەهێنێـت لەمیقـات ودەڵێـت: (لبيـك اللهـم حجّـة). وە کـە گەیشـتە مەککـە وەسـتانی پێـش عەرەفـە تەوافێـک دەکات، واتـە حـەوت جـار بـەدەوری کەعبـەدا دەخولێتـەوە، بـەم تەوافـەش دەڵێـن: (تەوافـی قـودوم) واتـە تەوافـی هاتـن بـۆ بەیـت، وە هەروەهـا پێشـی دەڵێـن: (تەوافـی زیـارەت) واتـــە بەهـۆی زیارەتـی مەککـە تـەواف دەکات، وەئـەم تەوافـەش تەنهـا سـوننەتە، نـە واجبـەو نەروکنـە. دوای تەوافەکـە، ئەگـەر حـەز بـکات هاتووچـۆی واتـە (السـعي) نێـوان سـەفاو مـەروەش بـکات بـۆ حەجەکـەی، ئـەوە بـۆی هەیـە هـەر ئـەو کاتـە بیـکات، وە هیـچ جـاری تـر سـەعی نێـوان سـەفاو مـەروەی لەسـەر نامێنێـت، واتـە دوای گەڕانـەوەی لـە عەرەفـە تەوافـی حـەج دەکات کەپێـی دەڵێـن: (طـواف الإفاضـة) بـێ سـەفاو مـەروە، وە پێویسـتە لـە ئیحرامـدا بمێنێتـەوە بـێ تاشـین یـا کـورت کردنـەوەی قـژی لەسـەرەتاوە کە ئیحرامی بەست تاوەکو (رەمی جەمرەی عەقەبە) دەکــات ڕۆژی جەژن.

(٢) حەجـی هاوتـا لەگـەڵ عومـرە (القـران). لـەو شـێوەیاندا نیەتـی حـەج وعومـرە بـە یەکەوە دەهێنێـت و ئیحـرام بـە هەردوکیـان دەکات و دەڵێـت: (لبيـك اللهـم حجّـة وعمـرة). وە کـە گەیشـتە مەککـە تەوافـی هاتنـی بەیت:(تەوافـی قـــودوم) دەکات کەتەنها سـوننەتە، وە بە ئـارەزووی خۆشـیەتی کەسـەعی نێـوان سـەفاو مـەروە لەبـری حـەج و عومرەکـەی ئـەو کاتـە بـکات، یـا دوای گەڕانـەوە لـە موزدەلیفـە وە لەئیحرامـدا دەمێنێتـەوە تاکـــو ڕۆژی جـەژن وە تەنها کارەکانـی حـەج وەبـری حەجەکەیشـی وعومرەکەیشـی ئەکەوێت. واتـە تەنها یەکجار لـە سـەریەتی تـەواف بـکات کەتەوافـــی ئیفازەیـە دوای گەڕانـەوە لـە عەرەفـە وە تەنها یەک جـار حـــەوت ڕۆیشـتنەکەی نیـوان سـەفاو مـەروەی لەسـەرە. بـەڵام پێویســـتە لەسـەری حەیوانێـک سـەرببڕێت و بیکاتـە دیاری بەیـت و بەســـەر هەژارانــی حەرەمـدا تەوزیعـی بـکات، لـە پاداشـتی ئـەوەی کەبەتەنها یـــەک تـەواف وسـەعی دوو عیبادەتەکـەی حـەج وعومرەی لەسەر لاچووە.

٣- (تَمَتُّع): حەجی دوا عومرە بەئیسراحەت، دوای ئیحرام شکانی عومرە تەواو بوون، ئینجا ئیحرامێکی تایبەت دەکەیت بۆ حەج لەڕۆژی: ٨ ی ذوالحجة.[١] وە باشترین و خێرترینیان ئەوەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێ کردوین کەحەجی (تەمەتوع)ـە.

چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی:

١- (يا آل محمد من حج منكم، فليهل بِعمرة في حجة)[٢]. واتە: هەر کەسێ لەئێوە حەجی کرد، ئەوە با دەنگی بەرز بکاتەوە بەتەلبیە کردن بەنیەتی ئیحرام کردن بە عومرەیەک کە بەئیسراحەت بیگەیەنێ بەحەجەکە واتە ئەی ئالی محمد هەریەکێ لەئێوە حەج بکات با یەکەم جار نیەتی عومرە بێنێت لەو حەج کردنەیدا، واتە با سەرەتا ئیحرام بۆ عومرە

(١) حەجی ئیسراحەت (التمتّع): لەو شێوەیاندا لە مانگەکانی حەج لە میقاتەوە ئیحرام تەنها بە عومرە دەبەستێت، وە کە گەیشتە مەککە (تەوافی عومرە) دەکات کە لە بری تەوافی قودومەکەشیەتی، وە دوای تەواف هاتن و چوونی نێوان سەفاو مەروە دەکات. وە لەم شێوەیاندا هەریەک لە تەوافەکەی و سەعیەکەی ڕوکنن بۆ عومرەکەی. دوای ئەوە قژی دەتاشێ یا کورتی دەکاتەوەو لە ئیحرامی عومرەکەی دەردەچێت. وە کە ڕۆژی (٨ی ذوالحجة)هات ئیحرام دەکاتەوە بەحەج لەشوێنی خۆیەوەو دوای عەرەفەوە موزدەلیفە، تەواف و سەعیەکی تریش دەکات کە ڕوکنی حەجەکەیەتی ، وە ئەویشیان دیاری حەیوان سەربڕینەکەی لەسەرە لە پاداشتی ئیسراحەتەکەی نێوان حەج وعومرەکەی.

(٢) سلسلة الاحاديث الصحيحة (٢٤٦٩).

ببەستێت و بڵێت: (لَّبيك اللهُمَ عمرة). وە دوای ئەنجامدانی چوار کارەکانی عومرە، لە ئیحرامەکەی دەردەچێت چونکە عومرە تەواو دەبێت و دەگەڕێتەوە سەرحاڵەتی حەلاڵی پێش ئیحرام کردن، وە بە ئیسراحەت چاوەڕێ دەکات تا ڕۆژی (٨ ی ذوالحجة) ئەو کاتە ئیحرام دەکات بۆ حەج و دەڵێت: (لبيك اللهم حجا) وە دەست دەکات بە ئەنجامدانی کارەکانی حەج، وە هەر کەسێک یەکەم جار ئیحرامی کرد بە ناوی حەج ئەوە واجبە نیەتی حەج هەڵوەشێنێتەوە لە ئیحرام بەستنەکەی، وە نیەتی عومرە بێنێت لە ئیحرامەکەیدا ئەگەر حەیوانی لەگەڵ خۆی نەهێنابێت بۆ مەککە[١].

٢- وەفەرموویەتی(ﷺ) :(دَخَلَتِ العمرَةُ في الحَجِّ الي يوم القيامة).[٢] واتە: عومرە چۆتە ناو حەج تا ڕۆژی قیامەت. کەواتە دەبێت لە پێش حەجدا عومرە بکات سەربەخۆو بەئیحرامی تایبەت.

(١) بەڵام ئەو کەسەی ئیحرامی کردوە بۆ حەجی تەنها (إفراد)، یان حەجی بەستراو بەعومرە (قران)، ئەگەر دواکەوت و کاتی نەما بۆ تەواف بە دەوری کەعبە و سەعی نێوان سەفاو مەروە بۆ ئەوەی ئیحرامەکەی بکات بە عومرەو دوای تەواف وسەعی و قژ کورت کردنەوە هەڵی وەشێنێتەوەو دوای ئەوە جارێکی تر ئیحرام ببەستێتەوە بۆ حەج و بە ڕاوەستانی عەرەفە ڕابگات، ئەوە لەو حاڵەتەدا دروستە ئەو کەسە دواکەوتووە هەر لەسەر ئیحرامەکەی خۆی بمێنێتەوە کە بۆ حەجی تەنهایی بەستبووی یان بۆ (قران) .

(٢) أخرجه أحمد.

وە ئەگەر پێغەمبەری خوا (ﷺ) حەیوانی لەگەڵ خۆیدا نەبردایە، ئەوە حەجەکەی دەگۆڕی بۆ عومرەو دوایی بە ئیسراحەت بە (تمتع) حەجەکەی دەکرد، وەک خۆی فەرمووی.

٣. وەفەرموویەتی (ﷺ): (لو أني استقبلتُ من أمري مااستدبرت, ماسُقتُ الهديَ حتى أشتريه ثم أحل كماحلّوا)[١].

بەڵام ئەگەر کەسێک نیەتی عومرەی هێنا لە ئیحرام بەستنەکەی، وە بەهۆی ڕێگرێک نەیتوانی تەواف و سەعی (سووڕانەوە بەدەوری کەعبە و سەعی نێوان سەفاو مەروە) بکات پێش ڕاوەستانی عەرەفە ئەوە نیەتی عومرەکەی دەگۆڕێت بۆ حەج و عومرە بۆ ئەوەی تەنها یەک جار تەواف و سەعی بکات لەبری عومرەکەیشی و حەجەکەیشی، کەواتە جۆری حەجەکەی دەگۆڕێت لە(تمتع) بۆ (قران)، وە بەیەک ئیحرام بەجێیان دەهێنێت[٢].

....

(١) صحيح مسلم/١٢١٨.

(٢) (بڕوانە: الشرح الممتع-١١٠/٧_١١١).

دوای ئیحرام کردن چی دەکەیت؟

وە مانای تەلبیە (لَبَّيكَ) چیە و چیش دەگەیەنێت؟!

دوای ئـەوە دەکەویتـە ڕێ بۆ (مەککـە)و بـــەردەوام بەدەنگی بـەرزەوە تەلبیـە دەکەیـت واتـە دەڵێیـت:

(لبَّيـك اللهـم لبَّيـك، لبيـك لاشـريك لـك لبَّيـك, إن الحمـد والنعمـة لـك والملـك, لاشـريك لـك).

واتـە: ئەی پەروەردگـارم وەڵامی تۆ دەدەمـــەوەو داواکاریەکانت بەجێ دەگەێنـم و فەرمانەکانت جێ بەجێ دەکـەم بە بەردەوامی و پاپەنـد دەبـم بـە گوێڕایەڵـی تـۆ جـار لـەدوای جـار. وە وەڵامـی تـۆ دەدەمـەوەو پاپەنـدی عیبـادەت کردنـت دەبـم چونکـە تـۆ هیـچ شـەریک و هاوبەشـێکت نیـــە لـە هیـچ ڕوانگەیەکـەوە نـە لەپەرستراویەتیدا وە نـە لـە پەروەردگاریەتیـدا وە نـە لەناوو سیفاتـە بـــەرزو جوانەکانتـدا. وە هەمـوو سوپاس وستایشـێک هـەر بۆ تۆیـــەو هەمـوو نیعمـەت و خێـرو بێرێکیـش هـەر لـە تۆوەیـە. وە موڵـک و دەسـەڵات و خاوەنێتیـش هـەر بـــۆ تۆیـــــە.

هیـچ شـەریکێکت نیـە لـە موڵـــکایەتی و نیعمـەت ڕشتـــن بەسـەر بەندەکانـدا، کەواتـە تەنها تـۆ شـــایستەی ئـەوەی

سوپاس بکرێیت و وەڵامت بدرێتەوەو پەرستنت بۆ بکرێت و هاوارت بکرێتێ و داوای یارمەتیت لێ بکرێت و پشتت پێ بپەسترێت و بە گەورە دابنرێیت و خۆش بویسترێیت و ملکەچیت بۆ بنوێنرێت و ماڵ و گیانت بۆ ببەخشرێت و قوربانیت بۆبکرێت، چونکە تەنها تۆ پەرستراوو ئیلاهی حەقیت. وە هیچ یەکێکی تر هەرچەندە پلەشی بەرزبێت و لای خوا خۆشەویست بێت (وەک پێغەمبەران و پیاوچاکان) شایستەی هیچ کام لەو عیبادەتانەی پێشو نین و نابێت لەگەڵ خوا بەگەورە دابنرێن و وەک ئەو خۆش بویسترێن و زەلیلیان بۆ بنوێنرێت و نابێت سوێندیان پێ بوخرێت و هاواریان بکرێتێ و داوای فریاکەوتنیان لێ بکرێت و پشتیان پێ ببەسترێت و سەربڕینیان بۆ بکرێت و خێریان بۆ لەخۆ بگیرێت (نذر). وە هەر کەسێک ئەمانە بکات بۆ پێغەمبەران یان بۆ ئەولیاو پیاو چاکان ئەوە شەریکی بۆ خوا داناوەو تووشی کوفر بووە ئەگەر بشڵێت من دەیان کەمە واسیتەو وەسیلەو شەفاعەت کار هەر کوفرەو بریتیە لە هەمان شیرکی موشریکە کافرەکانی کۆن کەدەیان ووت: ﴿مَانَعبُدُهُم إِلَّالِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللهِ زُلفَى﴾(الزمر:٣).

واتە: ئێمە پەرستن و هاوارکردن ناکەین بۆ پێغەمبەران و

پیـاو چـاکان تەنهـا بـۆ ئـەوە نەبێـت کـە لـە خـوا نزیکمـان بکەنـەوە!!وە دەیـان وت: (هــؤلاء شــفعاؤنا عنــدالله).

واتــە: ئەمانەی ئێمە هاواریــان دەکەینێ و داوایان لێ دەکەین بۆمان لەخوا دەپاڕێنەوەو شەفاعەتمان بۆدەکەن! وە بەهـۆی ئەم واسـیتە و شـەفاعەت دانانـەوە خـوا بەکافـر و موشـریکی دانـان، چونکـە دەبێـت تەنها هـاوار بــکرێتە خـوداو داوا لـەو بکرێـت، بـەر شـەفاعەتی پیاوچاکــان و پێغەمبەرانـت بخـات، نـەک ئـەوان بکەیتـە واسـیتەو داوای شـەفاعەت لەئـەوان بکەیـت چونکــە ئـەوە هەمـان کوفـرو شـیرکەکەی موشـریکانە وەهەروەها خـوای گـەورە وەک ئـەو کاربەدەسـتە سـتەمکارو بــێ دەسـەڵات و بـێ ئاگایانـەی دونیـا نیـە تاوەکـو پێویسـتی بـە واسـیتە بـکات، وە نابێـت تەشـبیهی خـوا بکەیـن بـە ئـەوان و کوفـرە بڵێیـن: چۆن لـە دونیـا پێویسـتیمان بە واسیتــە هەیـە بۆ لای کار بەدەسـتان ئـاواش بـۆ لای خـوا! نابێـت ئیعتیقـادت وابێـت. کەواتـە بـرای حاجـی وریابـە لـە شـەریک بـۆ خوادانـان لـە هاوارکـردن و داوای فریاکەوتـن کـردن لەپێغەمبـەر (ﷺ) و شـێخ عبدالقـادرو پیـاو چاکانـــی تریـش وە هــاوار نەکەیتــە ئــەوان و داوای هیــچ شـتێکیان لـێ نەکەیـت، چونکـە ئەوانـە هەرچەنـدە کە پیاوچــاک و ئەولیـا بـوون لەدونیـا مـردون و هیـچ شـتێکیان لـە دەسـەڵاتدا

نیە بۆ تۆی بکەن. وە ئیعتیقاد بونت بــە ئەوان و هاوارکردن و خێرو نەزر کردنت بۆ ئەوان کوفرو شیرکە، وە هەروەها لەسەر گۆڕی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وریابە لەو نەپاڕێیتەوەو هاواری نەکەیتێ چونکە ئەوە کوفرو شیرکە جا بەهەر ناوێک بێت، بەڵکو بڵێ: ئــەی خوای پەروەردگار لە تۆ دەپاڕێمەوەو هاوار دەکەمە تۆ کە بەر شەفاعەتی پێغەمبەر (ﷺ) و (ئەبوبــەکر و عومەر)م بخەیت، سەلامیان لێ بکەو دوعای خێریان بۆ بکە بەلاّم ئەگەر هاوار بکەیتە پێغەمبەران و پیاوچاکــان دوای مردنیان ئەوە شیرکت کردوەو حەجەکەت لێ قبوڵ ناکرێت، چونکە شیرک هەموو کردەوەکانت لێ هەڵدەوەشێنێتەوە، وە لە زەرەرمەندان دەبیــت و تەنها ماندووبونت بۆ دەمێنێتەوە لەحەجەکەت وەک خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (الزمر:٦٥).

ئەو کاتە حاڵت وەکو حاڵی ئەو موشریکانەی لێ دێت کەپێش پێغەمبەر(ﷺ) حەجیان دەکردو شیرکیشیان بۆ خوا دادەنا بەناوی واسیتەو شەفاعەتکار دانانەوە، وە لە تەلبیەی حەجدا دەیان وت: (لبَّيك اللهم لبَّيك, لبَّيك لاشريك لك لبَّيك, إلا شريكا تملكه وماملك).

واتـه موشـریکەکان دەیـان ووت: وەڵامـی تـۆ دەدەینـەوە ئـەی پـەروەردگار بـۆ حـەج، وە تـۆ هیـچ شەریکـت نیـە تەنهـا شـەریکێک نەبێت کـە ئەویـش هـەر موڵکـی خۆتەو لە تـۆ نزیکە بۆیـە ئیمـە دەیکەینـە واسـیتەی خۆمـان بـۆ نزیکبوونـەوە لـە تـۆ وە شـەفاعەت کـردن بۆمـان لای تـۆ بـەڵام تـۆی موسـوڵمانی تەنهـا خــوا پەرسـت بـەدەم وە کـو موشـریکەکان ناڵێیـت: (لاشـریك لـك إلا شـریکا تملکـة ومامـلك) کەواتـە بەئیعتیقادیـش شـەریکی بـۆ دامەنـێ و ئیعتیقـادت بەغەیـری خـوا نەبێـت و بەدەمیـش هـاوار مەکـە غەیـری خـوا بەکـردەوە شـەریک بـۆ خـوا دامەنـێ و بەنـاوی (واسـیتە) و (شـەفاعەت) و (وەسـیلە) و (تـــەبەڕوک)!

کەواتـە بـرای حاجـی بـە بیروباوەڕێـکی خاڵیـس و تەنهـا خواپەرسـت و ڕوو لـە خـواو ئیعتیقـاد بـوو بـە خـواو، بـە دەنگـی بـەرز بـەردەوام دوای ئیحـرام خـوا بـە تەنهـا و بـێ شـەریک دابنـێ وبڵـێ: (لبَّیـك اللهـم لبَّیـك, لبَّیـك لا شـریك لـك لبَّیـك إن الحمـد والنعمـة لـك والملـك, لا شـریك لـك) وە سـوننەتە بەدەنگـی زۆر بـەرز ئـەم تەلبیـە بـکات و تەلبیەکـردن لـە (شـعائر الحـج)ە وە کـە گەیشـتە شـاری مەککـەو ماڵـەکان وە دەرکەوتـن کۆتایـی دێنێـت بـە تەلبیەکـردن بـۆ ئـەوەی دەسـت بـکات بـەم کـارانەی داهاتـوو: وە سـوننەتە ئەگـەر بـۆت بگونجێـت پێـش چونـە

ناوشاری مەککە خۆت بشۆریت و بە ڕۆژیش بچیتە ناو شار وەک پێغەمبەر(ﷺ) وە لە هەر لایەو هەر ڕێگایەکەوە بچیتە ناوشاری مەککە هەر دروستە وە کە وویستت بچیتە ناو مزگەوت (المسجد الحرام) قاچی راستت پێش بخەو ئەو دوعایە بکە: (اللهم صل علی محمد وآله، اللهم افتح لي أبواب رحمتك)، وە کە چوویت بۆ ژورەوەی مزگەوت و کەعبەت بینی دەستەکانت بەرز بکەرەوەو دوعای خێر بکە ئەگەر حەزت کرد.

تەوافی هاتن بۆ ماڵی خوا

یەکسەر دوای ئەوە دەچێت بەرەو بەردە رەشەکە (الحجر الاسود) وە رووی تێدەکەیت و لە ئاستی بەردەکە لەبەرامبەری دەلێت: (بسم الله، الله اكبر) وە دوایی بەدەستت دەست دەهێنیت بە بەردەکەدا، بەدەمیش ماچی دەکەیت وسوجدەی لەسەر دەبەیت ئەگەر بۆت گونجا.

وە ئەگەر هیچ کام لە سوجدە لە سەر بردن و ماچ کردن و دەست لێ دانیش نەتوانیت، ئەوە تەنها لە دوورەوە لە بەرامبەری خۆی دەستی راستت بەرز دەکەیتەوەو ئیشارەتی پێ دەکەیت بۆ لای بەردەکە. وە لە هەموو سوڕانەوە یەکدا بەدەوری کەعبە ئەمەی پێشوو دووبارە دەکەیتەوە. بەڵام

گوناهـە ئـازاری خەڵکی بدەیـت و ناڕەحەتیـان بکەیـت بۆگەیشـتن بـە بـەردە ڕەشـەکە. وە بەتایبەتی زۆر گوناهـە بۆ ژنان کـە بەناو پیاوانـداو پاڵـە پەسـتۆ بکـەن بـۆ گەیشـتن بـە بەردەکـە، چونکـە پاڵەپەسـتۆی ژنـان وپیـاوان بـە یەکـەوە حەرامـە گوناهێکـی گەورەیـە، بـەڵام دەسـت لێـدان و مـاچ کردنـی بەردەکـە تەنهـا سـوننەتە نـەک واجـب. کەواتـە چـۆن بـۆ سـوننەتێک خـۆت توشـی حەرامێکـی گـەورە دکەیـت؟.

دوای ئەمـە دەسـت دەکەیـت بـە سوڕانەوە (طـواف) بـە دەوری کەعبـەداو کەعبـە دەخەیتـە لای چەپتـەوە لـە سوڕانەوەکەتدا، وە کـە گەیشـتیە ڕوکنـی یەمانـی (واتـە ئـەو سـوچەی دیـواری کەعبە کـە بـەرەو وڵاتـی یەمەنـە) دەسـتی لـێ دەخشـێنیت_ بـەڵام ماچی ناکەیـت، وە ئەگـەر ئیزدیحـام بـوو پاڵەپەسـتۆ مەکـە بـۆ دەسـت لێدانـی، چونکـە تەنهـا سـوننەتەو واجـب نیـە. وە هەروەهـا کەدەسـتت لـێ نـەدا سـوننەت نیـە لـە دوورەوە ئیشـارەتی بـۆ بکەیـت وەک(حجـر الاسـود). وە دروسـت نیـە دوو ڕوکنەکـەی تـری کەعبـە کـە ڕوویـان لـە شـامە ماچ بکەیـت یادەسـتیان پێدا بهێنیـت. وە سـوننەتە لـە نیـوان ڕوکنـی یەمانـی و ڕوکنـی حجر الـسود بڵێیـت: (ربنـا آتنـا فـي الدنيـا حسـنة وفـي الآخـرة حسـنة وقنـا عـذاب النـار). وە کـە گەیشـتیتەوە ئاسـتی بـەردە ڕەشـەکە

ئەوە خولت تەواو کرد لە تەواف، وە بە هەمان شێوە شەش جاری تریش دەخولێیتەوە.[1]

بەڵام سوننەتە لەسێ خولی یەکەم تۆزێک بەخێرایی و بە پەلە بسوڕێیتەوە لەنێوان ڕۆیشتنی ئاسایی و ڕاکردندا بێت، وە بەو شێوە ڕۆیشتنەش دەووترێت: (الرمل)، بەڵام لەچوار جار سوڕانەوەکەی دوایی بە ڕۆیشتنێکی ئاسایی دەسوڕێیتەوە.وە هەروەها سوننەتە شانی ڕاستت ڕووت بکەیت و ناوەڕاستی جلی سەرەوە (رداء)ی ئیحرامەکەت بخەیتە ژێر باڵی ڕاستت، وە دوو لاکەیشی بیخەیتەوە سەرشانی چەپت. وە بەم شێوازەش دەڵین: (الإضطباع).

وە سوننەتە دەست نوێژت هەبێت بۆ تەواف کردن، وە زۆر لە زانایان دەڵێن مەرجەو تەواف بێ دەست نوێژ دروست نیەو بەر ناکەویت.

وە لەکاتی (طواف)دا هەر دوعایەک بکەیت دروستە بە مەرجێک تەنها هاوار بکەیتە خواو داوا لەو بکەیت. وە هیچ جۆرە دوعایەکی تایبەت بە (طواف) نیەو نابێت بێ بەڵگە

(١) ئەگەر لەکاتی سوڕانەوە بە دەوری کەعبەدا یا لەنێوان سەفاو مەروە قامەت کرا بۆ نوێژ ئەوە تۆش لەگەڵ جەماعەت نوێژەکەت بکەو دوایی لەکوێ وەستابوویت لە وێوە دەست پێ بکەوەو تەواوی بکە.

هیچ دوعایەکی بۆ تایبەت بکەین. وە نابێت ئافرەت لەکاتی بێ نوێژی (حیض)دا تەواف بکات.[1]

وە کە جاری حەوتەمی تەواو کرد لە (طواف) و گەیشتەوە ئاستی بەردەکەو (الله اکبر) ناکات و دەست بەرز ناکاتەوەو بە بەردەکەی دا ناهێنێت و ماچی ناکات، چونکە ئەم شتانە تەنها لەسەرەتای خولانەوەن نەک لەکۆتایی. وە شانی راستیشی دادەپۆشێتەوەو دەچێتە پشت شوێنی ڕاوەستانی ئیبراهیم (مقام ابراهیم). وە ئەم ئایەتە دەخوێنێتەوە: ﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْناً وَاتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾ (البقرة:١٢٥) وە دوو ڕەکعەت نوێژی سوننەت دەکات لەپشت (مقام ابراهیم) لە نێوان تۆو کەعبەدا دەبێت لە کاتی دوو ڕکات نوێژەکەت. وە دروست نیە نوێژی قەلاَ بگێڕیتەوە لەجیاتی سوننەتەکان.

(١) وە ئەگەر لە (حیض) پاک نەبوّوە تا ئەو کاتەی کە ترسا لەوەی فریای وەستانی عەرەفە نەکەوێ، ئەوە ئەگەر نییەتی عومرەی بوبێت دەیگۆرێت بۆ حەج وعومرە (قران)، وە دەچێت بۆ عەرەفەو دوایی تەنها یەک تەواف وسەعی دەکات بۆ حەجەکەیشی و عومرەکەیشی لە رۆژی جەژن، یان سێ ڕۆژەکەی دواتر تا کۆتایی مانگی (ذوالحجة). وە ئەگەور پێش تەوافی ئیفازە (تەوافی گەڕانەوەو دابەزین بۆ مەککە) ئافرەت کەوتە بێ نوێژی (حیض یان نفاس) ئەوە پێوستە چاوەڕێ بکات تاوەکو پاک دەبێتەوە، ئەو کاتە تەوافەکەی بکات.

وه سوننەته لە ڕەكعەتی یەكەمدا لە دوای خوێندنی فاتیحە، سورەتی: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾(الكافرون:١) بخوێنیت.

وه لە دووەمیشدا ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾(الإخلاص:١). وه لە دوای یەكێكەوه نوێژەكەت بكەو مەهێڵە كەس لەنێوان تۆو ئەودا بڕوات بە پێش نوێژەكەت، وه تۆش بە پێش نوێژی كەسدا مەڕۆ با لە مزگەوتی مەككەو مەدینەش بێت؛ چونكە ڕۆیشتن بەپێش نوێژی خەڵكیدا گوناهێكی زۆر گەورەیەو حوكمی ئەم دوو مزگەوتەش وەك مزگەوتەكانی تر وایەو هیچ حەدیسێكی ڕاستیش نیە كە ئەم دوو مزگەوتە جیا بكاتەوەو بڵێت دروستە بە پێش نوێژدا بڕۆیت، كەواتە وریابە. وه دوای ئەم دوو ڕكاتە، سوننەته بچیتە خوارەوه بۆ لای ئاوی زەمزەم و لێی بخۆیتەوەو بیكەیت بەسەرتدا، چونكە ئاوێكی پیرۆزەو شیفای نەخۆشە.

دوای ئەمە دەگەڕێیتەوه بۆ لای بەردە ڕەشەكەو ئەگەر توانیت دەستی دەكەیتێ و ماچی دەكەیتەوه، ئەگەر ئیزدیحامیش بوو دەچیتە سەر خەتە ڕەشەكەو بەرامبەر بەردەكە دەست بەرز دەكەیتەوەو ئیشارەتی بۆ دەكەیت و دەڵێت:(بسم الله، الله اكبر). وه دروستە سنگ و دەم و چاوو دوو دەستەكانت بەو لا دیوارەدا بهێنیت كە لە نێوان دەرگای

کەعبـەو بـەردە ڕەشـەکەدایەو پێـی دەوترێـت : (المُلتَـزَم). وە دروسـتە لـەو کاتـەدا دوعـا بـکات و وە دروستیشـە لەئاسـتی دەرگای کـەعبە بوەسـتێت و دوعـا بکات بـۆ ئـەوەی دەسـت و سـنگی بـە دیوارەکـەوە بنێـت. بـەڵام ئەگـەر لـە ئاسـتی دەرگا تێپـەڕی بـۆی ناگەڕێتـەوەو ئـاوڕی بـۆ ناداتـەوە.

هاتن و چوون (السعی) لە نێوان سە فاو مەروە

ئینجـا لـە دەرگای سـەفا (الصفا)وە دەڕۆیـت بـەرەو تەپۆلکـەی سـەفا، وە کـە نزیـک بویتـەوە ئـەم ئایەتـە دەخوێنێتـەوە: ﴿إِنَّ الصَّفَـا وَالْمَـرْوَةَ مِـن شَـعَآئِرِ اللّهِ فَمَـنْ حَـجَّ الْبَيْـتَ أَوِ اعْتَمَـرَ فَـلاَ جُنَـاحَ عَلَيْـهِ أَن يَطَّـوَّفَ بِهِمَـا وَمَـن تَطَـوَّعَ خَـيْراً فَـإِنَّ اللّهَ شَـاكِرٌ عَلِيـمٌ﴾ (البقـرة:١٥٨) وە دەڵێیـت: (نبـدأ بما بـدأ اللّه بـهِ) واتـە لەسـەفاوە دەست پـێ دەکـەم بـە (سـەعی). ئنجا دەچیتـە سـەر تەپۆلکـەی سـەفا تاوەکـو کەعبـەت لـێ دەردەکەوێـت .وە ڕوو دەکەیتـە کەعبـەو دەڵێیـت: (اللّه اکبـر، اللّه اکبـر، اللّه اکبر لا إلـه إلا اللّه وحـده لاشـريك لـه، لـه الملك و لـه الحمـد، يحـی ويميـت وهـو علـی کل شـيٍ قدیـر لا الـه الا اللّه وحـده لا شـريك لـه، أنجز وعـده ونصـرَ عبـدَه وهـزَم الاحـزابَ وحـده). سـێ جار ئـەم زیکـرە دەکەیـت و سوننەتە لە نێوان ئـەم سـێ جار زیکـرە دوعـای خێر

بکەیت. لە پاشان شۆڕ دەبیتەوە لە سەفاوە بەرەو تەپۆڵکەی مەروە. وە کە لەم ڕێگای نێوان سەفاو مەروە گەیشتیتە خەتە سەوزەکە بە خێرایی و بەپەلە دەڕۆیت تا دەگەیتە خەتە سەوزەکەی دووەم.

بەڵام ئافرەتان پەلە ناکەن لە رۆیشتن لە هیچ شوێنێک مەگەر چۆل بێت و لە پیاوان دیار نەبن، ئەو کاتە دروستە بۆ ئەوانیش لەم شوێنانە بە پەلە بڕۆن. لە پاشان بەئاسایی دەڕۆیت بەرەو مەروە تا سەردەکەویتە سەری، ئەو کاتە چیت کرد کاتی گەیشتنە سەفاو لەسەر سەفا، هەمان شتیش دەکەیت و دەڵێیت: (لەڕوکردنە کەعبەو، الله اکبر ولا إله إلا الله و، دوعا). بەڵام هیچ جاریتر ئایەتەکە ناخوێنیتەوە. وە ئەمە بەیەک جار (شوط) دا دەنرێت لە سەعی. وە دوایی دەگەڕێیتەوە بۆ سەفاو بەم شێوەیەی کەهاتیت بۆ مەروە. وە کە گەیشتیتەوە سەفا وەک جاری پێشوو دەکەیتەوەو بەمە دوو جار (٢شوط) تەواو دەبێت. وەبەم شێوەیە پێنج جاری تریش دەڕۆیت لە نێوانیاندا، وە جاری حەوتەم لەسەر تەپۆلکەی مەروە تەواو دەبێت.

وە سوننەتە لە ڕۆیشتنەکەی نێوان سەفاو مەروە ئەم دوعایە بکەیت:(رب اغفر وارحم إنك أنت الأعز الأكرم). وە کە حەوت

جار ڕۆیشتنەکەی نێوان سەفاو مەروەت تەواو کرد قژت کورت دەکەیتەوە. بەم چوار ئیشەکە (ئیحرام) و (سوڕانەوەی دەوری کەعبە) و (ڕۆیشتنی نێوان سەفاو مەروە) و (قژ کورت کردنەوە) بوو عومرە تەواو دەبێت. وە بەمە ئیحرامەکەت دەکەیتەوە هەموو ئەو شتانەی کە کاتی ئیحرام لێت حەرام کرابوون بۆت حەڵاڵ دەبنەوە تائیحرام بەستنەوەت بۆ حەج ڕۆژی (٨ی ذوالحجة).

ڕۆژی یەکەمی حەج

ڕۆژی (٨ی ذوالحجة) ئیحرام کردن بۆ حەج.

لە ڕۆژی هەشتەمی (ذوالحجة) کە پێ دەوترێت: (یوم التروية) لە شوێنی خۆتەوە لە مەککە ئیحرام دەبەستیت بۆ حەج، بەم شێوەیەی کە لە میقات ئیحرامت کرد، واتە: خۆت دەشۆریت و پیاوان بۆنی خۆش لە خۆیان دەدەن و، دوایی دوو پارچە قوماشەکەی ئیحرام دەکەیتە بەرت، وە نیەتی حەج دەهێنیت لە دڵتداو، بە دەنگێکی بەرزیش دەڵێیت: (لبيك اللهم حجا) واتە: ئەی خوایە وەڵامی تۆ دەدەمەوە بۆ حەج کردن و، بەردەوام دەبم لەسەر وەڵام دانەوەی تۆو پابەند دەبم بەگوێ ڕایەڵی فەرمانەکانی تۆ. دوای ئەوە دەڵێیت: (اللهم هذه

حجة لارياء فيها ولا سمعة). واتـه: ئـەی خوایـە ئـەوە حەجێکـە تەنها بۆ ڕەزامەنـدی تـۆ دەیکـەم، هیـچ ڕیایـی و پێـش چاوێتـی خەڵکـی و ناوبانـگ دەرکـردن و شـوهرەت پەیداکردنـی تێدانیـە. واتـە بـۆ ئـەوە حـەج ناکـەم تاوەکـو خەڵکـی بـە حاجـی بـم بینـن نـاو بانگـم بڵاو بێتـەوە. بەڵکـو بـە پاکـی تەنها نیەتـم لـەم حەجـە وەڵام دانـەوەی فەرمانـی تـۆو ڕەزابوونـی تۆیـە بـۆ ئـەوەی لـە گوناهەکانـم پـاک ببمـەوەو بەهەشـتم بـە نسـیب بکەیـت. دوای ئـەوە دەکەویتـە ڕێ بـۆ مینـا، وە بـەردەوام بەدەنگـی بـەرزەوە تەلبیـە دەکەیـت. واتـە دەڵێیـت: (لبیـك اللهـم لبیـك، لبیـك لا شـريك لـك لبيـك، إن الحمـد والنعمـة لـك والملـك، لا شـريك لـك). وە بـەردەوام تـەلبیـە دەکەیـت _ بەگوێـرەی توانا _تاوەکـو ڕۆژی جـەژن ڕەمـی دەکەیـت، ئـەو کاتـە تەلبیـە کـردن تـەواو دەبێـت. لـە مینـا نوێـژی نێـوەڕۆو عەسـرو مەغریـب و عیشـا و بەیانـی دەکەیـت و شـەو لـەوێ دەمێنیتـەوە. وە نوێژە چواریەکان کـورت دەکەیتـەوە بـۆ دوو ڕەکعـەت بـەڵام کۆکردنـەوەی دوو نویـژ بەیەکـەوە (واتـە: جمـع) نیـەو هـەر نویـژەی لەکاتـی خۆیـدا دەکەیـت.

ڕۆژی دووەمی حەج کارەکانی ڕۆژی عەرەفە (٩ی ذوالحجة)

دەرچوون بەرەو عەرەفە: ئەگەر خۆر هەڵات ڕۆژی عەرەفە دەکەویتە ڕێ بۆ عەرەفە، وە لە ڕێگا تەلبیە دەکەیت یان: (الله اکبر) دەڵێیت. وە لەڕیگا پێش گەیشتن بە عەرەفات لەشوێنێک دادەبەزیت کەپێی دەڵێن (نەمیرە) _ئەگەر بۆت گونجا_وە تاوەکو پێش نیوەڕۆ لەوێ دەمێنیتەوە. دوایی کە نیوەڕۆ داهات تۆزێکی تر دەڕۆیت و دەگەیتە شوێنێکی تر پێ دەڵێن: (عورەنە) لەپێش عەرەفەیە، وە لەوێش لادەدەیت و خەتیب وتار دەدات و نوێژی نیوەڕۆو عەسر دوو ڕکات دوو ڕکات بەجەماعەت لەگەڵ خەڵکی دەکات لەکاتی نیوەڕۆو کورتیشیان دەکاتەوە بۆ دووڕکات، وە هیچ سوننەتی پێش و پاشی لەگەڵ ناکەن. وە هەر کەسێکیش بۆی نەکرا بە جەماعەت ڕابگات، ئەوە خۆی هەردوو نوێژەکە بە کورت کراوەیی لەکاتی نیوەڕۆدا دەکات، جاخۆی بەتەنها بێت، یان بەجەماعەت لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە وەکو ئەون.

دوای نوێژ ئەو شوێنە کە (عورەنە)ی ناوە جێ دە هێڵیت و دەچیت بۆ عەرەفە[1]، وە ئەگەر توانیت بچۆ بۆ لای بەردەکانی

---

(١) دڵنیایی تەواو لبکە لەوەی کە لەناو سنوری عەرەفاتدا بوەستیت، چونکە ئەگەر لەناو خاکی عەرەفە نەوەستابیت ئەوە حەجەکەت بەرناکەوێت وبەتاڵە.

ژێـر شـاخی عەرەفـە (دامێنـی عەرەفـە) وە لـەوێ بوەسـتەو بمێنـەوە، ئەگـەر نەگەیشتیتە ئەوێش ئـەوە لـە هـەر شوێنێکی تـری عەرەفـە بوەسـتیت هـەر وەسـتانەو دروسـتە. وە سـوننەت نییـە سـەرکەویتە سـەر کێـوی (ڕەحمـە) لـە عەرەفـات و لـەوێ بوەسـتیت . وە لەهـەر شـوێنێکی تـری عەرەفـە وەسـتایت ڕوو دەکەیتـە قیبلـەو دەسـت بەرزدەکەیتـەوەو دوعـا دەکەیـت وتەلبیـە دەکەیـت. وە بـە زۆری ئـەم تەهلیلەیـە دەڵێیـت: (لا الـه الا الله وحـده لاشـريك لـه، لـه الملـك ولـه الحمـد، وهـو علـى كل شـيٍ قديـر).

وە بـەردەوام ئـاوا زیکـرو تەهلیلـەو دوعـاو تەلبیـەو پاڕانـەوە دەکەیـت تـا ڕۆژ ئـاوا دەبێـت. وە زۆر داوا لەخـوا بکـە ئـازدت بـکات و ڕزگارت بـکات لـە دۆزەخ، چونکـە هیـچ ڕۆژێـک نیـە بەئەنـدازەی ڕۆژی عەرەفـە خـوا بەنـدە لەئاگـر ئـازاد بـکات. وە لـەو ڕۆژەدا پـەروەردگار فەخـر دەکات لەسـەر فریشـتەکانی بـەو بەندانـەی کـە لەعەرەفـە دەسـتیان بەرزکردۆتـەوەو لێـی دەپاڕێنـەوە. جـا بـرای حاجـی و خوشـکی حاجـی گـوێ مـەدە مانـدو بـوون و بـەردەوام بـەو بپاڕێـوە، وە هەروەهـا ئـەم کاتـە پیـرۆزەی عەرەفـە لەدەسـت نەدەیـت بەقسـە کـردن و دانیشـتن و خەوتـن و گـەڕان و سـواڵ کـردن و وێنـە گرتـن و سـواری وشـتر

بـوون!! وە سـوننەتە ئـەم ڕۆژە بـەڕۆژوو نەبیـت کـە بـۆ حـەج چوویتـە عەرەفـە. وە ڕاوەسـتانی عەرەفـە ڕوکنێکـی حەجـەو هـەر کەسـێک لـە بەشـێکی ئێـوارەی عەرەفـە یـان شـەوی جـەژن لـە عەرەفـات ڕانەوەسـتێت حەجەکـەی بەتاڵـە. کـە وەسـتانەکەت لـەڕۆژدا بـوو ئـەوە پێویسـتە لـەوێ بمێنێتـەوە تاخـۆر ئـاوا بـوون، وە جێهێشـتنی عەرەفـە پێـش ئـەو کاتـە حەرامـەو هەرکەسـێ وابـکات ئـەوە دەبێـت داوای لێخـۆش بـوون لـە خـوا بـکات و فیدیەیەکیـش بـدات کـە سـەربڕینی حەیوانێکـە لەحـەرەم بـۆ هەژارانـی ئـەوێ.

دوای ڕۆژ ئاوا بوونی ئێوارەی عەرەفە

ئینجـا دەکەویتـە گەڕانـەوە بـەرەو شـوێنێک پێـی دەڵیـن (موزدەلیفـە)، وە زۆر بـە هێمنـی و لەسـەر خۆیـی دەڕۆیـت و پەلەو پاڵـە پەسـتۆ ناکەیـت، بـەڵام ئەگـەر چۆڵایـی هەبـوو بەخیرایـی دەڕۆیـت. جا کـە گەیشـتیتە موزدەلیفـە بانـگ دەدەیـت ئەگـەر بەتەنها بوویت لە گەیشتندا، وە ئەگـەر کۆمەڵێکیش بەیەکەوە بـوون ئـەوە یەکێکیـان بانـگ دەدات وقامـەت دەکات و ئـەو کاتـە لـە موزدەلیفـەوە نوێـژی مەغریـب دەکـەن سـێ ڕەکعـەت، وە دوایـی تەنهـا قامـەت دەکەیـت ونوێـژی عیشـا دەکەیـت بـە کـورت کراوەیـی بـۆ دوو ڕەکعـەت، وە نابێـت نوێـژی مەغریـب لـە

کاتـی خـۆی بکەیـت لـە عەرەفـە، وە هیـچ سـونەتیان لەگەڵـدا ناکەیـت، وە دواشـیان ناخەیـت بـۆ نیـوەی شـەو.

دوای نوێـژی عیشـا دەخەویـت تاوەکـو بەیانـی، وە کـە بەیانـی بـۆوە بانـگ دەدەیـت ـئەگـەر بەتهـا نوێـژ بکەیـت_وە قامـەت دەکەیـت و نوێـژی بەیانـی دەکەیـت لەکاتـی خۆیدا لـە موزدەلیفە. وە نوێژکردنـی بەیانـی لـە موزدەلیفـە واجبێکـی حەجـەو دەبێـت هـەر لـەوێ بکرێـت تەنهـا ژنـان و پـەک کەوتـەکان نەبـن کـە دروسـتە بـۆ ئـەوان دوای نیـوەی شـەو موزدەلیفـە جێ بهێڵـن و بگەڕێنـەوە (مینـا) لـە ترسـی ئیزدیحـام و پاڵـە پەسـتۆی کاتـی گەڕانـەوەی خەڵکـی لـە موزدەلیفـەوە بـۆ مینـا.

دوای نوێژی بەیانی ئەگـەر توانیـت دەچیـت بۆ (المشعر الحرام) کـە کێوێکـی ـ بچوکـە لـە موزدەلیفـەو مزگەوتـی موزدەلیفـەی لەسـەر دروسـت کـراوەو بـە کێوەکـە دەڵێـن (قـەزەح) وە لەسـەر کێوەکـە ڕوو دەکەیتـە قیبلـەو (الحمدلله، الله اکبـر ولا الـه الـه الله) و دوعـاو زیکـری خـوا دەکەیـت لـە (المشعر الحرام) تاوەکـو دەوروبـەر ڕووناک دەبێـت. وە ئەگـەر نەشـچیتە (المشعر الحرام) ئـەوە دروسـتە لـە هـەر شـوێنێکی موزدەلیفـە بمێنیتـەوەو زیکـرو دوعـا بکەیـت. وە پێـش خـۆر دەرکەوتـن دەکەویتـە گەڕانـەوە بـۆ (مینـا) بـە لەسـەر خۆیـی و ئارامییـەوە بـە تەلبیـە کردنـەوە. وە

کە گەیشتیتە ئەو شوێنەی مینا کە پێ دەڵێن (بطن محسَّر) ڕۆیشتنەکەت خێرا دەکەیت ئەگەر مەجالت بوو؛ چونکە لەو شوێنە فیلەکانی ئەبرەهەی کافر وەستان و ماندوو بوون، وە لە جاهیلیەتدا لەوێ وەستان، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) بە پێچەوانەی ئەوان بە خێرایی و ئازایی لەوێ دەڕۆیشت، نەک ماندوو بێت و بوەستێت.

ئینجا ڕێگەی ناوەڕاست دەگریتەبەر کە دەگەڕێتەوە بۆ (مینا) بۆ سەر (الجمرة الکبری) کە پێی دەوترێت (جمرة العقبة) کە ئاخر جەمرەیەو لە هەموویان نزیکترە لە مەککەوە.

ڕۆژی سێهەمی حەج کارەکانی ڕۆژی (١٠ای ذو الحجة) (ڕۆژی جەژن و قوربانی) یوم الحج الاکبر یەکەم کار لەم ڕۆژەدا: (رمی جمرة العقبة)

دوای گەڕانەوەت لە موزدەلیفە یەکەم کارت لەو ڕۆژەدا ڕەمی جەمرەی عەقەبە دەبێت بە حەوت بەردی تۆزێک گەورەتر لە دەنکە نۆک یەک لە دوای یەک وە لەگەڵ هاویشتنی هەر بەردێک دەڵێیت (الله أکبر) وە لە مینا بەردەکان کۆدەکەیتەوە بۆ بەرد باران کردنی (رمي)، واتە هاویشتنیان بۆ ناو حەوزەکە. وە لە کاتی هاویشتنی بەردەکان ڕوو دەکەیتە حەوزەکەو لای چەپت

دەکەوێتـە لای مەککـەو لای ڕاستیشـت دەکەوێتـە لای مینـا.

بـەم شـێوەیە سـوننەتە. وە ڕەمـی و بـەرد هاویشـتنە نـاو حەوزەکـە عیبادەتێکـە خـوا دەزانێـت حیکمـەت چیـە تیایـدا بـەڵام حاجـی ملکەچـی خـۆی دەنوێنێـت و ئـەم عیبادەتـەش دەکات و خـواش بـە گـەورە دادەنێـت و لـە گـەڵ هەمـوو بـەرد هاویشـتنێکیش دەڵێـت: (الله أكبـر).

وە بـێ شـەرعیە کـە بـەردی گـەورەو تاکـە نەعـل بهاویـت. وە دروسـت نیـە پێـش خـۆر هەڵاتـن بـەردەکان بهاویـت مەگـەر لەوانـە بیـت کـە روخسـەتیان پێدرابـوو دوای نیـوەی شـەو لـە موزدەلیفـە بگەڕێنـەوە بـۆ مینـا لـە ئافرەتـان و لاوازان و خـاوەن عـوزرەکان. وە کـە ڕەمـی کـرد (واتـە بەردەکانـی هاویشـتن) کۆتاییـش دێنێـت بـە تەلیبـە کـردن، چونکـە دوای ڕەمـی لـە ئیحـرام دەردەچیـت، دەرچـون و کردنـەوەی یەکـەم (التحلل الأول)، بـەڵام باشـتر وایـە ئیحـرام نەکەیتـەوە[1] تاوەکـو لـە دوای ڕەمـی: سەرتاشـین یـان سـەر بڕینیـش نەکەیـت، چونکـە هەندێـک لـە زانایـان فەرموویانـە: ئیحـرام کردنـەوەی یەکـەم بـەم دوو کارە دەبێـت لـە کارەکانـی ئـەو ڕۆژە. وە دروسـتە ڕەمـی دوا بخـات بـۆ دوای نیـوەڕۆ و تاوەکـو شـەو ئەگـەر پیـش ئـەو کاتـە ناڕەحـەت

(١) واتە لە ئیحرام دەرنەچیت.

بێت. دوای تەواو بونت لە بەرد هاویشتنەکەت. هەموو شتە حەرام کراوەکانی کاتی ئیحرامت بۆ حەڵاڵ دەبێتەوە تەنها چونە لای خێزانت نەبێت. وە پۆشاکی ئیحرام لا دەبەیت و جلە ئاسییەکانی خۆت لەبەر دەکەیتەوە ئەگەر حەیوانیشت سەر نەبڕیبێت و قژیشت نەتاشیبێت[1]. بەڵام بۆ ئەوەی ئاوا لە جلەکانی خۆتدا بمێنیتەوەو لە ئیسراحەتدابیت، ئەوە لەو ڕۆژی قوربانیەدا دەبێت بگەڕێتەوە بۆ کەعبەو حەوت جار بسوڕیتەوە بە دەوری کەعبەدا واتە (طواف الافاضة) بکەیت پێش مەغریب، چونکە ئەگەر پێش شەو داهاتن ئەم تەوافی گەڕانەوەیە (لافاضة) نەکەیت ئەوە دەبێت جلی ئیحرام بکەیتەوە بەرت، وە پێش بەرد هاویشتنەکەت دەچیتەوە حاڵەتی ئیحرامەوە، چونکە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: (ان هذا یوم روخص لکم اذا انتم رمیتم الجمرة ان تحلوا من کل ما حرمتم منه الا النساء، فاذا أمسیتم قبل تطوافوا هذا البیت صرتم حرما لهیتکم قبل ان ترموا الجمرة قبل ان تطوفوا به)[2].

---

(١) بڕوانە الشرح الممتع (٧/ ٣٦٤-٣٦٥).

(٢) صحیح - بڕوانە الشرح الممتع (٧/ ٣٧٢). ئەمە ڕای هەندێک لە زانایانە بەڵام زۆربەیان لە سەر ئەوەن کە ئەم حدیسە شازەو مەقبوڵ نیە چونکە ئەگەر مەقبوڵ بوایە, ئەوا لە ناو هاوەڵانی و شوێنکەوتەکانیدا ئیشی پێدەکرا. بەڵام برای مسوڵمان باشتر وایە ئیحتیات بکەیت و هەوڵی ئەوە بدەیت لە هەمان ڕۆژدا تەوافی دابەزێن (افاضة) بکەیت, بۆ ئەوەی لەم خیلافە ڕزگاربیت و کاریشت بە حەدیسەکە کردبێت والله اعلم.

دووەم کاری ڕۆژی قوربانی (النحر أو الذبح)

دوای بەرد هاویشتنەکە سوننەتە بچیت بۆ شوێنی حەیوان سەربڕین (النحر) و لەوێ مەڕێک سەردەبڕیت یان حەوت کەس بەشداری دەکەن لە کڕینی وشترێک یان مانگایەک و سەری دەبڕن.

وە لە هەرشوێنێکی مینا و مەککە سەر ببڕدرێت هەر دروستەو ئەگەر بۆ خۆشت سەری نەبڕیت و وەکیلی لێبگریت هەر درووستە، بەڵام درووست نیە لە شوێنێکی تر سەرببڕێت وەک ئەوانەی کە دەڵێن لە وڵاتی خۆمان سەری دەبڕین!!، چونکە شوێنی سەر بڕین تەنها میناو مەککەیە.

وە هەروەها نابێت پێش ڕۆژی قوربانی سەرببردرێت، چونکە کاتی سەربڕین تەنها ڕۆژی قوربان و سێ ڕۆژەکانی تری دواییەتی (أيام التشريق). وە کە فریا نەکەوتیت یان حەزت نەکرد ڕۆژی قوربانی سەربڕینەکە بکەیت ئەوە دەتوانیت دوای بخەیت بۆ هەر ڕۆژێکی تر لە سێ ڕۆژەکانی تری دوای جەژن.

وە کاتی سەربڕین، حەیوانەکە دەخەیتە سەر لای چەپی و ڕوی پێ دەکەیتە قیبلەو قاچی ڕاستت دەخەیتە سەر لای ڕاستی حەیوانەکەو بە دەستی چەپ سەری دەگریت و بەڕاستیش بە چەقۆیەکی تیژ سەری دەبڕیت، هاوکات لە گەڵ سەربڕین

دەڵێیـت (بسـم الله, والله أكبـر, اللهـم هـذا منـك ولـك, اللهـم تقبـل منـي) واتـە: بـە نـاوی الله ئـەم حەیوانـە سـەردەبڕم و خـوا گەورەتـرە لـە هەمـوو شـتێک، ئـەی خوایـە ئـەم حەیوانـە نیعمەتێکـی تۆیـە پێـت بەخشـیوم و منیـش هـەر بۆتـۆی سـەر دەبـڕم لـە پێنـاوی تـۆ، ئـەی خوایـە لێـم قەبـوڵ بکـە.

کەواتـە سـەر بڕینـی حەیـوان دەبێـت تەنها لـە پێنـاوی خـوادا بێـت و بـە نـاوی ئـەوەوە بێـت، وە نابێـت لـە سـەر قەبـری پیـاو چاکان یـان بـە نـاوی پیـاو چاکان و بـۆ ئـەوان سـەر ببڕدرێت، چونکـە ئـەوە شـیرکەو بـەر لەعنەتـی خـوا دەکەوێت، پێغەمبـەر (ﷺ) دەفەرموێـت: (لعـن الله مـن ذبـح لغيـرالله)[1] وە بـۆت هەیـە لـە حەیوانەکـەی خـۆت بخۆیـت و بڕێکیشـی لـێ هەڵبگریـت بـۆ ڕۆژانـی تـر.

وە پێویسـتە بەشـی هەژارانـی لـێ بدەیـت. وە ئەگـەر توانـای کڕینـی حەیوانـت نەبـو، یـان دەسـتت نەکـەوت ئـەوا سـێ ڕۆژی دوای جـەژن بـەڕۆژو دەبیت و دروستیشـە پێـش ڕۆژی عەرەفە سـێ ڕۆژوەکـە بگریـت، وە کـە گەڕایتـەوە بـۆ وڵاتـی خـۆت حـەوت ڕۆژی تـر بـەڕۆژو دەبیـت کـە دەکاتـە ١٠ ڕۆژ لـە بـری حەیـوان سـەربڕینەکە.

---

(١) رواه مسلم/١٩٧٨.

سێهەم کاری ڕۆژی قوربانی (الحلق أو القصر)

دوای حەیـوان سـەربڕینەکە قـژی خـۆت کـورت دەکەیتـەوە یـان دەیتاشـیت، وە تاشـینی خێرتـرە بـۆ پیـاوان، بـەڵام ژنـان بـە ئەنـدازەی سـەرە پەنجەیـەک دەبـڕن لـە قژیـان بـە گشـتی.

چوارەم کاری ڕۆژی قوربانی (طواف الافاضة)

دوای ئەمـە لـە هەمـان رۆژدا پیاوان بۆنـی خۆش لە خۆیان دەدەن، وە هـەردوولا دەگەڕێنـەوە بـۆ (المسـجد الحـرام) بـۆ ئەنجامدانـی تەوافـی ئیفـازە واتـە تەوافـی گەڕانـەوە بـە دەوری کەعبـە، وە هەروەهـا بـۆ هاتـن و چونـی (سـەعی) نێـوان سـەفاو مـەروە.

وە چـۆن لـە کاتـی هاتنـت بـۆ کەعبـە یەکـەم جـار دەسـوڕایتەوە بـە دەوری کەعبـەو نێـوان سـەفاو مـەروا، لـە (طـواف) بـە هەمـان شـێوەش (طـواف الافاضـة) دەکەیـت، وە دەسـوڕێتەوە بـە دەوری کەعبـەو نێـوان سـەفاو مـەروە. بـەڵام لـەم جارەیانـدا شـانی ڕاسـتت دەرناخەیـت وە بـە جلـە ئاسـایەکانی خـۆت تـەواف دەکەیـت و، لـە سـێ خولـی (سـوڕانەوەی) سەرەتاشـتدا پەلـە ناکەیـت لە ڕۆیشـتنتدا.

وە کـە حەجـی تەنهـا (افـراد)، یـان هاوتـا لـە گـەڵ عومـرە (قـران) بکەیـت، ئـەوە تەنهـا بـە دەوری کەعبـەدا تـەواف دەکەیـت، بـەڵام

ئەمجارە سەعی و ڕۆیشتنی نێوان سەفاو مەروەت لە سەرنیە، ئەگەر لە گەڵ تەوافی (القدوم) سەعی و ڕۆیشتنی نێوانیانت کردبێت. وە دوای ئەم تەوافی گەڕانەوەیە (طواف الافاضة) هەموو شتێکی لێ قەدەغەکراو بە هۆی ئیحرامت بۆ حەڵاڵ دەبێتەوەو دەتوانیت بچیتە لای خێزانیشت.

وە دروستە تەوافی گەڕانەوە لە ڕۆژی قوربانیدا نەکەیت و کاتی سەفەر کردن بیکەیت بە یەکجاری لە جیاتی تەوافی بە جێهێشتن (طواف الوداع). بەڵام ئەگەر لە ڕۆژی قوربانیدا (طواف الافاضة) نەکات پێش مەغریب ئەوە دەبێت دوای مەغریب جلی ئیحرام بکاتەوە بەری تاوەکو تەواف دەکات و ئەو کاتە هەموو شتەکانی بۆ حەڵاڵ دەبنەوە. وەک لە پێشتر باسمان کرد. ووتمان سوننەتە ڕۆژی جەژن ئەم چوار کارە یەک لە دوای یەک بکەیت:

- **یەکەم جار ڕەمی**
- **دووەم جار سەربڕین**
- **سێهەمیش قژ تاشین**

- لە پاشان تەواف، بەڵام ئەگەر پاش و پێشیان بکات و بەم تەرتیبە نەیان کات هەر دروستە.

ڕۆژی چوارەمی حەج (کارەکانی شەو و ڕۆژی ١١ی ذوالحجة)

وە دوای تەوافی ئیفازەو سەعی دەگەڕێتەوە بۆ مینا، وە سێ شەو[١] و ڕۆژ لەوێ دەمێنێتەوە، وە لە هەرسێ ڕۆژەکاندا (دوای نیوەڕۆیان) بەرد دەگرێتە ناو هەرسێ حەوزەکانی بەرد تێدا فڕێدان (الجمرات) بەم شێوەیەی کە ڕەمیت دەکردو بەردت دەهاویشت:

١.یەکەم جار دەست دەکەیتە بەرد هاویشتنە حەوزی یەکەم (الجمرة الاولى) کە نزیکترین حەوزە لە مزگەوتی (خیف). جا کە لە بەرد هاویشتنەکە بویتەوە تۆزێک بەلای ڕاستدا دەچیتە پێشەوەو ڕووەو قیبلە ماوەیەکی زۆر ڕادەوەستیت و دەست بەرز دەکەیتەوەو دوعا دەکەیت. وە ئەگەر نەشت توانی زۆر بوەستیت ئەوە کەمێک هەر بوەستە بۆ دوعا کردن.

٢.دوایی دێیت بۆ حەوزی دووەم (الجمر ة الثانية) وە حەوت بەردەکەی بۆ دەهاویت، ئەمجار لای چەپ دەگریت و ڕووەو قیبلە دەوەستیت ماوەیەکی زۆر و دەست بەرز دەکەیتەوەو دوعا دەکەیت. ئەگەر نەتتوانی با کەمێکیش بێت هەر دوعا بکە.

---

(١) مانەوەی شەو لە مینا واجبە لە سەر غەیری ژنان و بێ توانایان و خاوەن عوزرەکان.

٣.لە کۆتایدا بۆ حەوزی سێهەم (جمرة العقبة)، وە بە هەمان شێوە (ڕەمی) دەکەیت بە شێوەیەک کە کەعبە بکەوێتە لای چەپت و میناش بکەوێتە لای ڕاستت. وە دوایی ڕاناوەستیت و یەکسەر دەگەڕێیتەوە بۆ مینا.

ڕۆژانی پێنجەم و شەشەمی حەج کارەکانی ڕۆژی (١٢ وا ١٣ی ذو الحجة)

وە ڕۆژی دووەم و سێهەمیش لەو سێ ڕۆژەی دوای جەژن (١٢،١٣)ی ذو الحجة وەک یەکەم ڕۆژەکەی (١١)ی ذو الحجة دەکەیت.

وە دروستیشە تەنها دوو ڕۆژ بمێنیتەوە لە مینا بۆ ڕەمی کردن و دوایی بگەڕێتەوە مەککەو، شەوو ڕۆژی سێهەم نەمێنێتەوە بۆ ڕەمی. بەڵام مانەوەت سوننەتەو خێرترە. بەڵام ئەگەر ڕۆژی دووەم(١٢)ی ذو الحجةتاوەکو خۆر ئاوا مینات بەجێ نەهێشت، ئەوا واجبە سێهەم شەوو ڕۆژیش ١٣ای ذو الحجة بمێنیتەوەو هەمان کاری ڕۆژی پێشتر بکەیتەوە.

وە دروستە ئەو شەوانەی کە لە مینا دەمێنیتەوە سەردانی (المسجد الحرام) بکەیت و تەواف بە دەوری کەعبەدا بکەیت، حەوت جارو دوو ڕەکعاتی سوننەتیشیان لە دوا بکەیت لە

پشت مەقامی إبراهیم، چونکە خێرێکی زۆر گەورەیە. وە بەم جۆرە تەوافەش دەوترێت تەوافی سەربەخۆ بۆ لەخوا نزیک بونەوە، وە تەنها سونەتەو بە جلی ئاسییەوەش دەکرێت.

وە پێویستە ئەو ڕۆژانەی مینا نوێژە فەرزەکانت بە جەماعەت بکەیت و باشتریش وایە لە مزگەوتی (خیف) بێت ئەگەر توانیت. چونکە ٧٠ پێغەمبەر نوێژیان لێکردووە.

وە کە دوو یان سێ ڕۆژەکەی مینا تەواو بوو ئەوا واجباتەکانی حەج تەواو بون و دەگەڕێتەوە بۆ مەککەو بە گوێرەی گونجانی خۆت دەمێنیتەوە، وە هەوڵ بدە ئەو ماوەیە هەر لە مزگەوت بیت، چونکە یەک نوێژی ئەو مزگەوتە بە (١٠٠،٠٠٠) سەد هەزار نوێژی شوێنی تر هەیە وە زۆر تەواف بکە.

دوای تەواو بوونی حەج تەوافی ماڵ ئاوایی (طواف الوداع)

کە کاتی ڕویشتنەوەت هات و ویستت مەککە جێ بهێڵیت، ئەوە پێویستە لە سەرت ئاخر شت بە دەوری کەعبەدا حەوت جار بسوڕێیتەوەو تەوافی ماڵ ئاوایی (طواف الوداع) بکەیت، بەبێ سەعی لە نێوان سەفاو مەروە. بەڵام ئەگەر ئافرەت کە لە حاڵەتی (حیض یان نفاس) دا بوو، ئەوا ڕوخسەت دراوە بەبێ تەوافی ماڵ ئاوایی مەککە جێ بهێڵێت.

وە لـە کۆتایـدا قاچـی چەپـت پێـش بخـەو لـە مزگـەوت وەرە دەرەوە بڵـێ: (اللهـم صـل علـى محمـد وسـلم, اللهـم إنـى أسـالك من فضلك). وە سـوننەت نیـە بچیت بۆ ئـەو مزگەوتانـەی تـری مەککـەو دەوری مەککـە. وە هەروەهـا سـوننەت نیـە بچیـت بـۆ ئەشـکەوتی (حـراء) و شـوێنەوارەکانی تـر. وە سـوننەت نیـە بـە تایبـەت بـۆ نوێـژ بچیـت بـۆ مزگەوتـی عائیشـە لـە (تەنعیـم). بەڵکـو ئـەو چونانـەت هەمـووی بـێ سـودەو مەسـرەفێکی بـێ خێـرەو کارێکـی داهێنـراوەو بـێ بەڵگەیـە.

قەدەغە کراوەکان بە هۆی ئیحرام

محظورات الإحرام

لە ئیحرامدا چەند شتێک حەرام دەبن:

١ تاشینی موی قژو لاشە, یان کورت کردنەوەی.

٢ نینۆک کردن.

٣ عەترو بۆنی خۆش بەکارهێنان بۆ لاشەت و پۆشاکت دوای ئیحرام بەستن.

٤ ڕاوکردن لە دەشت و خواردنی ئەو نێچرەش کە بۆ تۆ ڕاو کرابێت.

٥ جیماع کردن.

٦ ماچ کردنی خێزان و دەست لێدانی بە شەهوەت و سەیرکردنی بە شەهوەت.

٧ داخوازی ئافرەت و مارە کردنی.

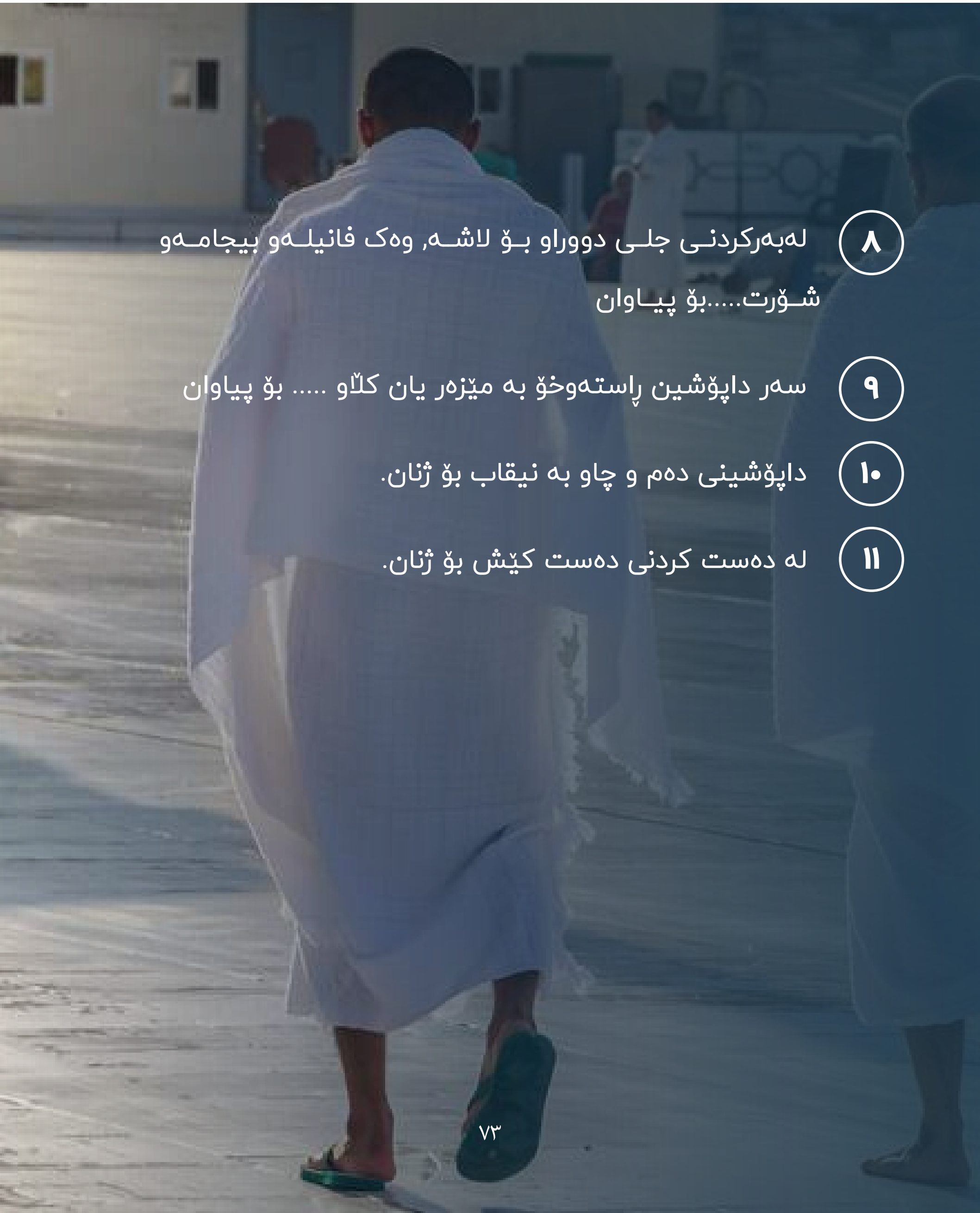

٨ لەبەرکردنـی جلـی دووراو بـۆ لاشـە, وەک فانیلـەو بیجامـەو شـۆرت.....بۆ پیـاوان

٩ سەر داپۆشین ڕاستەوخۆ بە مێزەر یان کڵاو ..... بۆ پیاوان

١٠ داپۆشینی دەم و چاو بە نیقاب بۆ ژنان.

١١ لە دەست کردنی دەست کێش بۆ ژنان.

وە هەرکەسێک یەکێک لەم شتە قەدەغە کراوانە بکات بە نەزانین یان لە بیرچوون یان زۆری لێکران، ئەوە نە تاوانی لە سەرەو نە فیدیە.

بەڵام ئەگەر دوای زانین بە عەمدی بە ئیختیاری خۆی شتێک لەمانە بکات، ئەوە تاوانی کردووەو پێویستە دەست هەڵگرێت لە قەدەغە کراوەکەو حوکمەکەشی بەم شێوەیەی خوارەوەیە بە کورتی:

١-ئەگەر جیماعی کرد پێش ڕەمی جەمرەی عەقەبە لە ڕۆژی جەژن، واتە پێش لە ئیحرام دەرچونی یەکەم، ئەوە فیدیەیەکی قورسی لەسەرە کە بریتیە لە سەربڕینی وشترێک وە حەجەکەیشی بەتاڵ بۆتەوە.

٢-ئەگەر ڕاوی کردبێت و حەیوانی کوشت بێت ئەوە فیدیەکەی بریتییە لە سەربڕینی وێنەی ئەو حەیوانەی کە کوشتوویەتی.

٣-ئەگەر قژی کورت کردبێتەوە، یان تاشی بێتی، یان نینۆکی کردبێت، یان سەری داپۆشی بێت، یان بۆنی خۆشی لە خۆی دابێت، یان چوبێتە لای خێزانی دوای لە ئیحرام دەرچونی یەکەم، یان ماچی کردبێت و دەستی کردبێت بە شەهوەت و

گاڵتـەی لەگـەڵ کردبێـت بـەو جـۆرە, یـان جلـی دووراو بـۆ لاشـەی لـە بـەر کردبێـت, ئـەوە فیدیەکـەی بریتییـە لـە هەڵبژاردنـی یەکێـک لـەم سـێ شـتە:

ا. بەخشـینی سـێ (صـاع) واتـە دوانـزە مشـت خـۆراک بـە شـەش فەقیـر, واتـە هـەر دوو مشـت بـۆ فەقیرێـک.

ب. یان سێ ڕۆژ بە ڕۆژو بون.

ج. یان سەربڕینی مەڕێک.

٤-وە ئەگـەر داخـوازی ئافرەتـی کـرد, یـان مارەی کـرد, ئـەوە هیـچ فیدیەیەکی لە سـەر نیـە.

وە چەنـد حوکمێکـی تریـش هەیـە سـەبارەت بـە کردنـی ئـەم قەدەغـە کراوانـە بـۆ زانینیـان بڕوانـە کتابـە گـەورەکان یان پرسـیار بکـە لـە زانایـان, بـەڵام لـە بـەر کورتـی و بـە پەلەیـی لێـرەدا درێژەمـان پـێ نـەداوە.

حیکمەت چیە لە سەفەری مەدینە؟

سوننەتە سەفەر بکەی بۆ شاری مەدینە لەبەر خاتری مزگەوتی پێغەمبەر (ﷺ)، چونکە یەک نوێژ لەو مزگەوتەدا خێری هەزار نوێژی هەیە، بەڵام دروست نیە بەتایبەت بە نیەتی زیارەتی قەبری پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی سەفەری مەدینە بکەیت, چونکە سەفەر بۆ مزگەوتەکەیەتی نەک بۆ قەبرەکەی. بەڵام کە لەبەر مزگەوتەکەی سەفەرت کرد ئەو کاتە دوای دوو رەکعەت سوننەتی (تحیة المسجد) (یان دوای نوێژی فەرز کە قامەتی بۆکرابوو)، دەچیت بۆزیارەتی قەبری پێغەمبەر (ﷺ) وە هەروەها قەبری أبوبکرو عمر (ڕەزای خوایان لێ بێت) وە سەلامیان لێ دەکەیت، بەڵام وریابە لە هاوار لێ کردنیان و داوای یارمەتی و شەفاعەت کردن لێیان و سوڕانەوە بە دەوریانداو دەست لەسەر دەست دانان کاتی ڕاوەستان بەرامبەریان وەک لە نوێژدا ڕادەوەستیت. وە بە تایبەت ڕوو مەکە ئەوان لەکاتی نوێژو دوعا، وە پاڵە پەستۆ دروست

مەکـەو خەڵکـی ئەزیـەت مـەدە لـە دەوری قەبرەکـەو لـە ڕەوزە (نێـوان ژوری پێغەمبـەر(ﷺ) و مینبەرەکـەی)، وە نوێـژی ڕەوزە هیـچ تایبـەت مەندیەکـی تێـدا نیـەو خێرتـر نیـە لـە نوێـژی شـوێنێکی تـری مزگـەوت، بەڵکـو هەوڵبـدە لـە ڕیـزی پێشـەوە نوێژەکـەت لەگـەڵ جەماعـەت بکـە، ئـەوا خێرتـرە. وە کـە چویتـە دەرەوەی مزگـەوت پاشـەو پـاش و ڕوو لەقەبـر مەچـۆرە دەرەوە ، بەڵکـو بەئاسـایی خـۆت قاچـی چەپـت پێـش بخـەو بڵـێ: (اللهـم صـلِّ علـى محمـد ، اللهـم إنـي أسـألك مـن فضلـك). وە وریابـە لەمزگەوتـی پێغەمبـەر (ﷺ) دەنـگ بـەرز نەکەیتـەوە، وە دەسـت بـە پەنجـەرەو دیـواری ژورەکـەدا مەهێنـە بـۆ بەرەکـەت.

وە بازیاتـر مانەوەکـەت لـە مەککـە بێـت نـەک لـە مەدینـە، چونکـە نوێژێکـی مزگەوتـی مەککـە (المسـجد الحـرام) بـە سـەد هـەزار نوێـژ هەیـە.

وە ئـەو حەدیسـە ڕاسـت نیـە کـە دەڵێـت: هـەر کەسـێک چـل نوێـژ لـە مزگەوتـی پێغەمبـەر (ﷺ) بـکات ئـەوە ڕزگاری دەبێـت

لە نیفاق و لە عەزاب. وە دروست نیە بەهۆی ئەم حەدیسە لاوازە هەفتەیەک خۆت بهێڵیتەوە لە مەدینە!!.

وە حەج و عومرە هیچ پەیوەندیەکیان نیە بەشاری مەدینەو قەبری پێغەمبەر (ﷺ)، بۆیە هەر کەسێک سەفەر نەکات بۆ مەدینە حەجەکەی هیچ زیانی لێ ناکەوێت. وە ئەو حەدیسەی کە دەگێڕنەوە دەڵێت: هەر کەسێک حەج بکات و زیارەتی قەبری من نەکات ئەوە لێم دوور کەوتۆتەوەو حەقی بەجێ نەگەیاندوم. حەدیسێکی درۆو هەڵبەستراوە. وە هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) خۆیشی دەچوو بۆ مەککە!.

کەواتە وا مەزانە کە حەج بەبێ چوون بۆ مەدینە تەواو نابێت، یان حەج بۆ ئەوەیە زیارەتی قەبری پێغەمبەر (ﷺ) بکەیت، نەخێر حەج هەر بووە پێش پێغەمبەریش (ﷺ).

وە ئەو کەسەی دەچێتە مەدینە سوننەتە کە بەدەست نوێژەوە بچێت بۆ مزگەوتی (قوباء) وە دوو ڕەکعەت سوننەتی تێدا بکات. چونکە ئەوە پاداشتی عومرەیەکی هەیە.

وە سوننەتە بۆ ئەو کەسەی چووە بۆ مەدینە زیارەتی قەبرستانی (بەقیع) و قەبرستانی شەهیدەکانی کێوی ئوحد

بـكات بـۆ ئـەوەی مردنـی بێتـەوە یـادو پەنـدو ئامـۆژگاری وەربگرێت کـە دەبینێت ئـەم هاوەڵـە بەڕێـزە خۆشەویستانەش مـردوون و دونیایـان بەجـێ هێشـت دوای خزمەتێکـی زۆر بـە ئیسـلام و تێکۆشـانێکی زۆر.

بـەڵام دروسـت نیـە شـتێکی سـەر قەبرەکانیـان بەبەرەکـەت هەڵبگریـت، نـە گڵ و نـە بـەرد ، وە سـەلامیان لـێ بکـەو دوعایـان بـۆ بکـە نـەک داوایـان لـێ بکەیـت و بیـان کەیتـە واسـیتەو شـەفاعەت کار ، چونکـە ئـەوە شـیرکە.

وە سـوننەت نیـە زیارەتـی هیـچ شـوێنێکی تـر بکەیـت لـە مەدینـە، وەک ئـەو حـەوت مزگەوتـەی کـە نزیـک ڕووداوی خەنـدەق، وە هەروەهـا مزگەوتـی دوو قیبلـە (قبلتیـن) و کێـوی ئوحـد... وە چـون بـۆ زیارەتـی ئـەم شـوێنانە بـە تایبـەت هیـچ بەڵگەیەکـی لەسـەر نیـەو کارێکـی داهێنـراوەو ماندووبـوون و مەسـرەفێکی بـێ سـودە.

قەدەغە کراوەکانی مەککەو مەدینە

محظورات الحرمين

خوای پەروەردگار چەند تایبەت مەندیەکی بەخشیوە بەشاری مەککەو مەدینە، بەشێوەیەکی وەها کە خێری خوا پەرستی لە دوو مزگەوتەکە زیاتر لە شارەکانی تر، وە هەندێک شت لەشارەکانی تر حەڵاڵە کردنیان بەڵام لەم دوو شارە حەرامە ئەنجام دانیان، ئەمەش ڕێزێکی گەورەیە کە خوای گەورە لەم دوو شارەی ناوە، ئەم شتانەش کە قەدەغەن لەم دوو شارە بریتین لەمانە:

١. ڕاو کردنی ئاژەڵ و باڵندە ، هەروەها ڕاونانیان و هەڵفڕاندنیان یاخود هاوکاری کردن لەسەر ئەو کارە.

٢. بڕینی ڕووەک یان درک تەنها ئەوە نەبێت کە بڕینی زەروری بێت.

٣. هەڵگرتنی چەک تیایاندا.

٤. هەڵ گرتنەوەی شتی وون بوو بە نیسبەت حاجی دروست نیە. وەک پێڵاوو نەعل و جانتاو شتی تریش...

جا هەر کەسێ هەر کام لەم قەدەغە کراوانە بکات ، ئەوە گوناهبار دەبێت و پێویستە داوای لێ بوردن بکات لە خوا، وە ئەگەر ڕاوکردنەکە لە لایەن کەسێکەوە بێت کە لە ئیحرامدایە ئەوە خوێنی کەوتۆتە سەر.

کەواتە چونکە ئەو شتانە قەدەغەکراون لەو دوو شارە بۆیە پێیان دەوترێت (الحرمین) واتە ئەو دوو شارەی کە هەندێ شتیان تێدا حەرام کراوەو ڕێزێکی تایبەت و بەرزیان لێ نراوە.

ئەو خوێنانەی کە واجب دەبن

ئەو خوێنانەی کە لە حەجدا واجب دەبن:

١. (دم نُسُكٍ) خوێنی:

أ- حەجی ئیسراحەت (تمتع): ئەو خوێنە بریتیە لە سەر بڕینی حەیوانێک لەلایەن ئەو حاجیەی کە لە مانگەکانی حەجدا ئیحرامەکەی بە حەج بەستوەو دوای تەواو کردنی عومرەکەی ئیسراحەت دەکات ئنجا ئیحرامی تر دەکات بۆ حەج واتە حەجی (تەمەتوع) بکات.

ب- وە هەروەها لەسەر ئەو کەسەشە کە حەجی یەک خستن و هاوتاکردنی لەگەڵ عومرە (حج القران) دەکات، واتە: ئیحرام دەکات بۆ هەردوکیان (بە حەج و عومرە بەیەکەوە (قران).

خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ﴾ (البقرة:١٩٦). واتە:

هـەر کەسـێ ویسـتی بەهرەمەنـد بێ لـە عومـرە تـا کاتـی حـەج – واتـە ئیحرامـی بەسـت بـە عومـرە وە دوایـی بەهرەمەنـد بـوو بـە ئیسـراحەت کـردن و ڕابـواردن تـا کاتـی ئیحـرام بەسـتن بـە حـەج هـەر لـە مەککـەوە بـێ ئـەوەی بشـگەڕێتەوە بـۆ (میقـات)، ئـەوە بەرامبـەر بـەو نیعمەتـی (بـە ئیسـراحەت ئیحـرام بەسـتن لـە مەککـەو بەجـێ هێنانـی دوو عیبـادەت لـە سـەفەرێکدا)، پێویسـتە چـی بـۆ هەڵسـوڕاو لـە دەسـتی هـات حەیـوان سـەر ببـڕێ، بـەڵام ئەگـەر چـوو بـۆ میقـات و ئیحرامـی بەسـت ئـەوە بەدەلەکـەی (بریتیەکـەی) لەسـەر نیـە.

تێبینـی: ئـەو حەیـوان سـەربڕینە لـە بەرامبـەر ئـەو نیعمەتـە گەورەیـەی خوایـە کـە هـەردوو عیبادەتەکـەی حـەج و عومـرە لـە تەنهـا سـەفەرێکدا بەجـێ دەهێنێـت بـێ ئـەوەی بـۆ عیبادەتـی دووەمیـش بگەڕێتـەوە بـۆ میقـات بەجیـا لـە جـاری یەکـەم. کەواتـە حەجـی جـۆری قیرانیـش حەیـوان سـەربڕینی تێدایـە. بـەڵام حەجـی تەنهـاو بـێ عومـرە ئـەو خوێنـەی تێـدا نیـەو ئـەو عیبادەتـی حەیـوان سـەربڕینەی تێـدا نیـە، چونکـە عیبادەتـی

٢. خوێنی فیدیە: ئەو خوێنەیان واجب دەبێت لەسەر ئەو حاجیەی کە لە حاڵەتی ئیحرامدا قژی دەتاشێت بەهۆی نەخۆشیەک کەوا پێویستی کرد سەر بتاشێ ، یان بەهۆی ئازارێک کە لە سەریدا بوو، یان برینێک یان پەیدابونی ئەسپێ تیایدا. خوای گەورە فەرمویەتی: ﴿وَلَاَ تَحۡلِقُواْ رُؤُوسَكُمۡ حَتَّى يَبۡلُغَ الۡهَدۡيُ مَحِلَّهُ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضاً أَوۡ بِهِ أَذًى مِّن رَّأۡسِهِ فَفِدۡيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوۡ صَدَقَةٍ أَوۡ نُسُكٍ﴾ (البقرة:١٩٦).

واتە: سەرتان مەتاشن (واتە ئیحرام مەشکێنن) تاوەکو قوربانیەکە ئەگا بەجێی خۆی لەڕۆژی جەژن[1].

ئنجا ئەگەر یەکێ لە ئێوە ناچار بوو سەری بتاشێت بە هۆی نەخۆشیەک کە ئەبوو سەر بتاشێ، یا ئازارێک لەسەریا بوو، وەک: (سەر ئێشە، یان برین یان ئەسپێ) ئەوە ئەگەر سەر بتاشێ ئەبێ لە بارتەقای ئەو سەر تاشینە (بریتیەک فیدیەیەک بدات کە بریتیە لە:

(١) تێبینی/ئەو ئایەتە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە سەربڕینی حەیوان بە نیسبەت حاجی کات و شوێنی خۆی هەیە، کاتەکەی لە ڕۆژی جەژنەوە دەست پێ دەکات وە شوێنەکەشی حەرەمە، کەواتە ئەو حاجیەی کە پێش ڕۆژی جەژن یان لەشوێنێکی تری غەیری حەرەم (مەککەو مینا) حەیوان سەردەبڕن ئەوە لە سوننەت لایان داوە.

أ- بەڕۆژوو بونی سێ ڕۆژ.

ب- یان خێرێک کە خۆراکی شەش هەژارە (هەر هەژارەی دوو مشت).

ت- یان سەربڕینی مەڕێک یان بزنێک.

بەڵام باشترینی ئەم سێ فیدیەیە بریتیە لە سەر بڕینەکە، ئنجا ڕۆژووەکە، هەرچەندە هەر کامێکیشیان بکات هەر دروستە.

کەواتە : لە حاڵەتی ئیحرامدا پێویستە موسڵمان زیاتر لە حاڵەتەکانی تری مل کەچ و زەلیلی خوای پەروەردگاری بێت و گوێ نەدات بە خۆ جوان کردن و خزمەتی خۆ کردن, لەبەر ئەوە پێویستە موی هیچ شوێنێکی نەتاشێت و نەیکات، وە هەروەها نینۆکی نەکات و بۆنی خۆش لەخۆی نەدات و پۆشاک نەکاتە بەری. بەڵام ئەگەر ناچار بوو بۆ هەر یەکێ لەم قەدەغە کراوانە ئەو دروستە بیکات بەڵام پێویستە فیدیە بدات لە بری.

٣. خوێنی سزا (دم الجزاء) : ئەو خوێنە دەکەوێتە سەر ئەو کەسەی کە لە ئیحرامدا ڕاوی نێچیرێکی وشکانی بکات ، بەڵام ڕاوی دەریا قەیناکات. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْتُلُواْ الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ وَمَن قَتَلَهُ مِنكُم مُّتَعَمِّداً

فَجَزَاء مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْياً بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَو عَدْلُ ذَلِكَ صِيَاماً لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ﴾ (المائدة:٩٥).

واتە: ئەی ئەو کەسانەی کە بڕواتان هێناوە, نێچیری کێوی مەکوژن لەکاتێکدا ئێوە لە ئیحرام دابن[١]، وە ئەگەر کەسێ لەئێوە ئەو نێچیرە بکوژێ بە قەستی ، ئەوە لەسەریەتی بژاردنی ئەو نێچیرە بە بریتیەک لە وشترو ڕەشە وڵاخ و مەڕوبزن بە وێنەی ئەو نێچیرەی کە کوشتویەتی، واتە وەک نێچیرەکە وابێت لە دیمەن و قەبارەدا ، یان لەهەر سیفەتێکی تریشدا ئەگەر لە دیمەن و قەبارەدا وەک یەک نەبون، وە ئەگەر وێنەی نەبوو ئەوە بەنرخەکەی ئەژمێردرێت. بەشێوەیەک کە دوو پیاوی عادل لە خۆتان ئەو بریتیە دابنێن و بڕیار بدەن لەسەر ئەوەی کە ئەوە وێنەی نێچیرە کوژراوەکەیە ئەو بریتیەش (فیدیەش) دیاریەکی نێردراوە کە بگاتە پەناو دەوروبەری ماڵی خوا، واتە پێویستە شوێنی سەربڕینی و

(١) تێبینی/ هەندێ لەزانایان فەرمویانە : ئایەتەکە دوو مانا دەگرێتەوە، یەکەمیان: کە لەحاڵەتی ئیحرام دابێت ڕاو حەرامە جا لەهەر شوێنێک بێت ، هەروەها هەر کەسێک لە حەرەمیش بێت ئەوە ڕاوی لەسەر حەرامە تیایدا با لە ئیحرامیش دابێت، بەڵام عائشە ڕەزای خوای لێبێت دەڵێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی:هەندێک گیان لەبەر خراپن و لەهەموو کات و شوێنێکدا هەر دروستە بکوژرێن(قەلەڕەش و دوو پشک و مارو سەگی هارو بگر).

دابەش کردنی دیاریەکە خاکی حەرەم بێت. خۆ ئەگەر لەو شوێنە نەیکات ئەوە بەر ناکەوێت.

﴿أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ﴾ یان کەفارەتێ کە بریتیە لە خۆراکی چەند هەژارێک، وە ئەندازە خۆراکەکە بریتیە لە قیمەتی نێچیرە کوژراوەکە، یان قیمەتی هاوشێوەکەی ، وە بەو قیمەتە خۆراک دەکڕدرێت و بۆ هەژارێک مشتێک دادەنرێت.

﴿أَو عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا﴾ یا لەبری خۆراکەکە بەهاوتای خۆی بەڕۆژوو بێت، واتە: لەبری خۆراکی هەژارێک ڕۆژێک بەڕۆژوو بێت.

﴿لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ﴾ واتە هۆی دانان و پێویست کردنی بژاردن و کەفارەتەکە ئەوەیە کە ئەو بکوژە بچێژێت سەر ئەنجامی تاڵی کارە قەدەغە کراوەکەی، کە بریتی بوو لە شکاندنی ڕێزی ئیحرامەکەی ، یان ڕێزی حەرەم.

تێبینی: ئەم سزایەی باسکرا بۆ کەسێک بوو کە بەقەستی سنوری حەرەم و ئیحرام دەشکێنێت و ڕاوی نێچیری کێوی دەکات کە سزاکەشی دوو شت بوو:

یەکەم : خۆی شایستەی عەزابی خوا کرد.

دووەم : کەفارەتێکی کەوتە سەر.

بەڵام سەبارەت بەو کەسەی کە ئەو سنورە دەشکێنێت بە هەڵە نەک بە قەستی ، ئەوە لە قورئاندا باسی نەکراوە، بەڵام لە سوننەتدا هاتووە کە یەکێ لە دوو سزاکەی لەسەرە کە کەفارەتەکەیە، بەڵام تاوانبار نابێت.

٤. خوێنی ڕێ لێ گیران (الاحصار) : واجب دەبێت لەسەر حاجی بەهۆی نەتوانینی تەواوکردنی حەج لەبەر نەخۆشی، یان ترسی دوژمن، یان لەبەر هەر ڕێگرێکی تر بێت . خوای گەورە فەرمویەتی: ﴿وَأَتِمُّواْ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ﴾.

واتە: حەج و عومرەتان کە دەست پێ کرد تەواوی بکەن، ئنجا ئەگەر ڕێتان لێ گیرا لە تەواوکردنی حەج و عومرەکەتان دوای ئیحرام بەستنەوە بەهۆی دوژمن، یان نەخۆشی، ئەوە ئیحرامەکەتان بشکێنن, ئینجا پێویستە چیتان بۆ هەڵسوڕا لە قوربانی سەری ببڕن، (حوشتر بێ، یان گا، یان مەڕ، یان بزن)، بەڵام (حوشترو گا لەبری حەوت کەس دەبێت)، لەکوێ ڕێتان لێ گیرا لەوێ حەیوانەکە سەرببڕن هەروەک پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی لە حودەیبیە سەریان بڕی.

(ڕێ لێ گیراو حەیوانەکەی سەر دەبڕێ و قژیشی دەتاشێ،

یـان کورتـی دەکاتـەوەو بەمـە لـە ئیحرامەکـەی دەردەچێـت.)

وە ئەگـەر حەیوانیشـیان دەسـت نەکـەوت ئـەوە لەجیاتـی ئـەوە (دە) ڕۆژ بـەڕۆژوو دەبێـت وەک (موتەمەتیـع)[1] ئینجـا لـە ئیحرامەکـەی دەردەچێـت.

٥. دم الـوطء: ئـەو خوێنەیـە کـە بەهـۆی جیمـاع کردنـەوە دەکەوێتـە سـەر ئـەو کەسـەی کـە لـە ئیحرامدایـە. وە لەپێشـتر بەدرێـژی باسـمان لـێ کـرد.

وآخر دعوانا أن الحمدلله رب العالمين

وصلى الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

الجمعة، ١٨ كانون الثانى ٢٠٠٢

١٤٢٢/١١/٥

(١) تێبینـی: کاتێـک ئـەم خوێنـە لەسـەر حاجـی واجـب دەبێـت کـە لەکاتـی ئیحرام کردنـدا مەرجـی ئـەوەی دانەنابێـت کـە ئەگـەر نەیتوانـی و ڕێگـری لـێ پەیـدا بـوو ، ئـەوە لـە ئیحرامەکـەی دەر بچێـت. بـەڵام کـە ئـەو مەرجـەی بۆخـۆی دانابێـت پێـش وەخـت ئـەوە هیـچ خوێنـی ناکەوێتـە سـەرو بەئاسـایی لـە ئیحرامەکـەی دەردەچێـت هەرچەنـدە حەجەکەیشی تەواو نەکردووە.